

**LA CORONELA DE BARCELONA A LA GUERRA DE SUCCESSIÓ:
CONTINUÏTATS SECULARS, PROBLEMÀTIQUES ESPECÍFIQUES I DEBAT
ENTORN DEL SERVEI MILITAR DELS GREMIS***

***THE CORONELA OF BARCELONA IN THE WAR OF THE SPANISH
SUCCESSION: ANCIENT CONTINUITIES, SPECIFIC PROBLEMS AND
DEBATE AROUND THE MILITARY SERVICE OF THE GUILDS***

VÍCTOR J. JURADO RIBA**
Universitat de Barcelona

Rebut 14 octubre 2023 - Acceptat 16 febrer 2024

RESUM: La milícia urbana de Barcelona, coneguda com a Coronela, va patir continuïtats i transformacions les darreres dècades de la seva existència. Tot i haver estat més estudiada durant la Guerra de Successió, sobretot en el temps de l'excepcionalitat de 1713-1714, encara són molts els aspectes que cal matisar. Especialment després que alguns d'ells hagin fet fortuna en alguns cercles, potser no del tot acadèmics. En aquest estudi, doncs, parlarem de la Coronela com a principal braç armat del Consell de Cent (més enllà de les companyies estipendiades puntuals que poguessin aixecar per un motiu o altre) i des de la seva concepció de milícia gremial, voluntària i entesa com una part del servei cívic. És per aquest motiu que, més enllà dels moments «republicans» durant el darrer gran setge de la Guerra de Successió, s'exposarà la recuperació lenta de competències militars perdudes el 1652 així com, ja en temps de l'arxiduc, la conflictivitat generada entre el nou rei i les institucions catalanes per la concepció que un i altre feien d'un tipus de convocatòria militar d'arrel medieval.

PARAULES CLAU: Barcelona, Consell de Cent, Coronela, gremis, milícia urbana, Guerra de Successió.

(*) Treball realitzat en el marc del projecte «Agentes e instituciones en la red catalana del Mediterráneo (siglos XVI-XVIII)» (Ref.: PID2021-126340-NB-100. Ministerio de Ciencia e Innovación), del Grup d'Estudis d'Història del Mediterrani Occidental (GEHMO) (SGR2021 00685) i del projecte «El tercio de Barcelona en época moderna» (Ref. PIE.02410R160.CSIC).

(**) vjuradoriba@ub.edu. / <https://orcid.org/0000-0002-8706-0123>.

ABSTRACT: The urban militia of Barcelona, known as “Coronela”, underwent continuities and transformations during the last decades of its existence. Despite having been studied more during the Spanish War of Succession, especially during the exceptionalism of 1713-1714, there are still many aspects that need to be clarified. Especially after some of them succeed in some circles, maybe not quite academic. In this study we will talk about the “Coronela” as the main armed force of the Council of One Hundred (beyond the specific paid companies that could recruit for some reason) and from its conception of a guild militia: voluntary and as a part of the civic service. For this reason, beyond the “republican” moments during the last great siege of the War of Succession, the slow recovery of military powers lost in 1652 will be exposed. Also, in the time of the archduke, the conflict generated between the new king and the Catalan institutions due to the conception of a type of military ordinance with medieval origins.

KEYWORDS: Barcelona, Council of One Hundred, Coronela, guilds, urban militia, War of the Spanish Succession.

I. INTRODUCCIÓ

La Coronela de Barcelona ha estat mitificada, i el seu funcionament i caràcter gairebé tergiversat, per part de la historiografia més recent. Parlem d'una milícia gremial amb tradició secular que enquadrava la gent de les confraries d'oficis en companyies (dirigides per membres del braç militar que triaven per votació els mateixos gremis) i autoorganitzades fins i tot en moments de setge (com es pot veure en els llibres dels consells dels sabaters,¹ carnissers,² paraires³ o matalassers⁴ durant la Guerra de Successió, per posar-ne un exemple). Tanmateix, durant l'excepcionalitat de la Guerra de Successió espanyola a Catalunya i el moment del govern de l'arxiduc Carles, s'ha volgut atribuir una novetat en el sistema i condició d'aquesta milícia urbana que fou aturada políticament tant des dels capítols aprovats durant les Corts de 1705-1706 com en les deliberacions dels Tres Comuns.

1. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), 2B.1/95, Gremis, Sabaters.

2. Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB), notari Domènec Rojas, 863/87 (1686-1721).

3. AHPB, notari Rafael Albà, 818/95 (1703-1714). Podeu trobar un buidatge dels principals aspectes tractats pel gremi (tot i que amb una limitada importància dels aspectes de la milícia que aquí es tracten) en aquest volum a MOLAS (2013), p. 201-235.

4. AHPB, notari Josep Morell, 889/4 (1694-1714).

El servei militar dels gremis era part del component cívic de la ciutadania, que veia la defensa de la comunitat pròpia com una pota més de la condició de ciutadà. Idees de comunalisme o republicanisme (Scribner, 1994: 199-207; Van Dijck, 2017: 59-81; Herrero Sánchez, 2017; Albareda; Herrero Sánchez, 2019), més estudiades en aspectes defensius per als casos neerlandès i nord-italià (Herrero Sánchez; Ruiz Ibáñez, 2009: 268-296; Prak, 2009: 330-348; Prak, 2012: 269-286; Prak, 2015: 93-123; Prak, 2018; Antonielli, 2010), en què la milícia requeia en els veïns mateixos. De fet, la Catalunya del moment mantenia un sistema militar que feia recaure la defensa en la ciutadania. I no era quelcom nou ni exclusiu de Barcelona. L'arrelament d'aquest servei era medieval, des del sacramental (Ferrer Mallol, 1995: 61-70) fins al sometent (Sabaté, 2007).

Però parlem de la Coronela de Barcelona pròpiament dita, la d'època moderna, i els estudis que hi ha al darrere, que han estat més aviat minsos, especialment si es comparen amb la magnitud del fet analitzat. Val la pena començar amb les línies dedicades a la dita milícia a la *Història de Barcelona* d'Agustí Duran i Sanpere, en què apuntava alguns dels aspectes fonamentals. Al capítol sobre defensa de la ciutat, ja parlava de «la host veïnal els segles xvii i xviii». Però no va fer més que una descripció gairebé literal del plànol de 1929 conservat a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, de Fèlix Domènech Roura, titulat *Reparto de los ciudadanos para la defensa de la Ciudad en 1646*.⁵ Allò que sí que cal destacar és la darrera frase del capítol, dedicada a la convocatòria de 1713: «L'art militar era ja massa evolucionat perquè pogués utilitzar els elements marcadament casolans de l'antiga host veïnal» (Duran i Sanpere, 1973: 123).

Tanmateix, les principals aportacions darrerament, més enllà d'esments puntuals a la capacitat defensiva de Víctor Ferro (1987: 170), o de Deyà Bauzá (2019: 48-81) per al segle xvi, havien vingut d'Antonio Espino López i de Francesc Xavier Hernández Cardona (juntament amb Xavier Rubio i Francesc Riart). El primer ha ofert diverses aproximacions a la milícia urbana barcelonina, aturant-se en un primer moment en la guerra dels Nou Anys (Espino López, 2001: 205-215), tema en el qual és el gran expert per al cas català (Espino López, 1999; Espino López; Martí Escayol, 2013; Espino López, 2014: 128-175). Encara més, a *Las guerras de Cataluña* ja aprofita per debatre les afirmacions d'Hernández Cardona: el que aquest darrer considerava una

5. AHCB, Plànols urbans generals, C02.02, reg. 18314.

«institució nova», Espino ho veu més com una nova ordenança per a una vella institució (Espino López, 2014: 213). Opinió que compartim i que serà exposada en aquestes pàgines.

Però entrem de ple en la teoria que més ha calat recentment, potser més dins els ambients populars que acadèmics, en què Hernández Cardona, amb Rubio i Riart, posava la Coronela a l'altura de les tropes regulars de l'arxiduc. De fet, la frase amb què inicien les conclusions ja és contundent: «La Coronela de Barcelona va ser una institució creada, organitzada, reglamentada, armada i uniformada a partir de 1706, en el context de la nova monarquia constitucional de Carles III» (Hernández Cardona; Riart i Rubio, 2010: 157). Malgrat que l'autor afegeix un matís sobre l'herència de les tradicions d'autodefensa catalanes i el servei gremial per al cas barceloní, veurem que cal puntualitzar en molts aspectes les teories que han fet fortuna. Seran les patents de capità i d'oficial entregades per l'arxiduc Carles a partir de la seva arribada el 1705 el que més va condicionar l'opinió dels autors. Però tant aquesta entrega com el fet de posar sota jurisdicció militar els menestrals armats van topiar amb una forta oposició política tant del Consell de Cent com dels Tres Comuns en general, aturant les esperances del rei Habsburg de fer de la Coronela una unitat de l'exèrcit austríac i sota jurisdicció militar.

Podríem citar també aquí algunes obres sobre l'ordre públic a la Catalunya moderna, ja que aquesta milícia gremial tenia com a tasca ordinària el manteniment de la pau interna de la ciutat. Fou el cas de la Guerra de Successió i, especialment, la darrera fase del setge de 1713-1714. Tot i que també tingué importància durant el setge de 1706, amb cert protagonisme en casos de combats directes (Torràs i Ribé, 2007: 170-172; Castellví, 1998: 83-120) i control sobre l'ordre públic de les institucions locals, aplicable més enllà del cas de Barcelona (Casals, 2020: 191-196; Casals, 2022: 41-62).

2. LA CORONELA FINS AL 1700, LA IMATGE DE LA REIVINDICACIÓ DELS PRIVILEGIS MILITARS MEDIEVALS

El primer que cal tenir clar és que la Coronela no és una unitat de nova creació; de fet, tant la nomenclatura dels càrrecs com la seva estructura venen de lluny. Ja Víctor Ferro destacava que «el 1544, després d'unes gestions de la ciutat, li fou reconeguda al conseller en cap de Barcelona la condició de capità

i coronel nat de la milícia ciutadana, dita per aquesta raó “la Coronela”, designació que després s’estengué pel Principat» (Ferro, 1987: 170). De fet, eren els privilegis allò que sempre es va esgrimir com a fonament. S’acostumava a parlar de tradicions o lleis immemorials, fins i tot en moments en què el racionalisme militar hauria de passar per davant. Per exemple, en plena pugna jurisdiccional entre Rafael Casanova, conseller en cap i coronel de la Coronela des del 30 de novembre de 1713, i Antoni de Villarroel, comandant en cap de les forces catalanes, nomenat el 10 de juliol de 1713 per la Junta de Trenta-sis,⁶ ja assegurava el Consell de Cent que «lo de tocar à la present Ciutat la provisió de tots los officis, axí polítichs com de guerra que vacant en ella en lo interim que Sa Magestat retarde la provisió de aquells y en continuació de la immemorial possessió en què’s troba del sobredit, corroborada del Real Privilegi del Senyor Rey Don Pere Tercer, Data en Carinyena als 20 de agost 1357».⁷ Poder de nomenaments que arriben del segle XIV, tot i que reconeixien que amb canvis en el valor que es donava als títols.

A més, seguint amb el recorregut per la Coronela, la milícia gremial, no les estipendiades que servien fora sota la forma de Coronela (Jurado Riba, 2023a: 47-57), aquesta anava acompanyada dels drets sobre defensa que mantenia la ciutat de Barcelona i que van ser escapçats de cop després de 1652.⁸ De fet, en un infructuós intent per mantenir dits drets, es deia:

Per quant la Ciutat de Barzelona en força de privilegis Reals y Consuetuts antiqüíssimes e immemorials ha tingut sempre lo domini, custòdia y govern de ses muralles, torres y baluards ab sa artilleria, portals y port de mar de la present Ciutat y exemptut de alojaments, suplica à Vostra Majestat sia de son real servey conservar-la en aqueixa posició y dret que ha tingut sempre y té de custodir y governar les dites muralles, torres y baluards ab sa artilleria, portals y port de la present Ciutat, fent les fortifications que bé li apar presidiant y guarnint dites muralles, torres y baluards ab sa artilleria, portals y port de la present Ciutat ab los soldats dels collegis y confrarias de dita Ciutat, los quals sens stipendi algú fan lo servey, governats per lo Coronel qui

6. Sobre aquesta pugna ja des dels nomenaments del juliol de 1713, vegeu ALCOBERRO (2013).

7. AHCB, 02.01/1B.II (registre de deliberacions), 223, f. cosit entre 36v i 37r.

8. No entrem aquí a efectes de canvis polítics després de la conquesta de Barcelona de 1652; en aquest, sentit vegeu SÁNCHEZ MARCOS (1975), p. 597-611; SÁNCHEZ MARCOS (1982), p. 101-125; SÁNCHEZ MARCOS (1983); SERRA I PUIG (1997), p. 191-216.

és lo Conseller en Cap de la present Ciutat, lo qual sol fer tots los officis y funciones en lo presidi de dites muralles, baluards ab sa artilleria, portals y port y dona lo nom o senya exceptat emperò en lo temps que lo senyor Rey o son Loctinent general se troba present en la present Ciutat.⁹

Estem parlant d'una petició de 2 d'octubre de 1652, així que l'organització de 1706 i les prerrogatives completes que va adquirir a partir de 1713 per reivindicació secular i imperiosa necessitat no eren pas de nova creació com alguna bibliografia vol assegurar amb el pretext que a la documentació no apareix el terme Coronela fins a finals del segle XVII (Hernández Cardona; Riart i Rubio, 2010: 25). I ni tan sols les patents eren quelcom nou.

Com era previsible, Barcelona fou desarmada el 1652. Es va intentar restaurar aquesta milícia el 1654, quan la situació va esdevenir més urgent per les accions franceses,¹⁰ però Joan Josep d'Àustria només va acceptar fer terços amb els habitants, no aixecar la milícia.¹¹ És a dir, com assegurava Antonio Espino, les ciutats catalanes van haver de continuar mantenint la seva defensa, però més com un deure, i una necessitat, que com un dret (Espino López, 2014: 206). No va ser fins al temps de Carles II que es va recuperar la Coronela, amb diversos moments clau (Jurado Riba, 2023*b*). Ja el 1674, després de veure una flota francesa passar per davant de Barcelona, en plena guerra franco-neerlandesa en què participava la Monarquia Hispànica, el virrei duc de San Germán va insinuar que s'aixequés «el terçio de las cofradías»¹². Aleshores, el Consell de Cent ja va fer alguns apuntaments sobre quin era el funcionament de la dita milícia més de vint anys enrere: tornaven a invocar la «immemorial consuetud» que posava el conseller en cap com a coronel de les milícies dels col·legis i confraries, els nomenaments de tinent coronel, sergent major i capitans, o que el governador de les armes alternés les companyies gremials amb les d'infanteria espanyola als llocs de guarda sense desplaçar les primeres a espais secundaris. Però les peticions anaven molt més enllà. Trobem per primera vegada el tema clau per a la interpretació que es dona de la Coronela el 1706: les «patents honorífiques», terme gens fútil per la importància posterior que li donaran. Apuntaven en aquest moment que:

9. AHCB, 02.01/1B.II, 161, f. 395v-396r.

10. AHCB, 02.01/1B.II, 163, f. 300v.

11. AHCB, 02.01/1B.II, 163, f. 303r-303v.

12. AHCB, 02.01/1B.II, 183, f. cosit entre 151v i 152r.

Se ha de servir Sa Excel·lència demanar a Sa Magestat sia servit enviar patents de capitans de infanteria espanyola despatxadas en lo modo y forma que estan las dels capitans dels tercios espanyols que actualment gozan sou de Sa Magestat, perquè ab estas patents onoríficas pugue la Ciutat nomenar per capitans personas de lustre y estimació que de altra manera no voldran acceptar, entenen que los dits oficials majors y capitans no tingan ni pugan entendre sou ni gajes algunes de Sa Magestat ni de la Ciutat, sinó que tan solament se hajan de contentar de la mercè que Sa Magestat serà servit fer-los en donar-los las patents.¹³

Tanmateix, no aniria més enllà malgrat les bones paraules i la predisposició aparent de les autoritats reials. Com deia Feliu de la Penya, el virrei preferia deixar la custòdia «en una companya de gitanos que als matexos ciutadans».¹⁴ Però la necessitat militar de la Monarquia a Catalunya va tornar amb més força el 1678 amb l'atac francès sobre Puigcerdà.¹⁵ Amb el Consell de Cent servint amb un terç de 700 soldats fora de la ciutat, o proveint de 4.000 quarteres de blat les places de la frontera, va fer una ambaixada el 28 de maig de 1678 amb una proposta clara: recuperar la milícia urbana.¹⁶ De fet, ja s'havia desplegat de manera efímera dos dies abans, el 26 de maig, per la presència de naus franceses davant la ciutat, tot i que només duraren un dia les armes en mans dels menestrals.¹⁷ El marquès de Leganés va demanar que s'aixequessin 1.000 homes per a la guarda de la ciutat, però, donada la incapacitat econòmica del Consell de Cent i les presses del virrei per sortir en campanya, es va aprovar que la defensa recaigués en el conjunt dels ciutadans. De nou, amb les possibles patents apareixent aquí: «Fent per est efecte nominations de capitans als quals Sa Excel·lència disposaria se'ls despatxassen patents de capitans d'infanteria espanyola».¹⁸ Recuperada la Coronela, els consellers van anar a cercar els prohoms dels col·legis i confraries per demanar-los llistes d'individus i nomenament immediat de capitans, perquè poguessin fer guarda, alternant amb els terços, quan calgués «en la forma que

13. AHCB, 02.01/1B.II, 183, f. 150v.

14. Transcrit a: ESPINO LÓPEZ (2001), p. 211.

15. Quant a l'afectació de la campanya de 1678 a la Catalunya d'aleshores, vegeu MARTÍ ESCAYOL; ESPINO LÓPEZ (2013), p. 90-97; MAFFI (2020), p. 46-48; HERRERO SÁNCHEZ (2000), p. 384-392; LYNN (1999), p. 144-159; ESPINO LÓPEZ (2021), p. 213-242.

16. AHCB, 02.01/1B.II, 187, f. 134v.

17. AHCB, 02.01/1B.II, 187, f. 132r-132v.

18. AHCB, 02.01/1B.II, 187, f. 161r.

antigament se feya». ¹⁹ Tanmateix, aquesta Coronela no continuà. En tornar, el marquès de Leganés va desarmar els gremis.

Resultat diferent tingué el 1684, precedent immediat de la normalització més gran durant la guerra dels Nou Anys, amb l'atac francès a Girona en el context de la guerra de Luxemburg. Barcelona va mobilitzar un terç de 600 infants i una companyia de cavalleria volant de 60 genets, ²⁰ i quedà sense capacitat de reclutament de tropes per al servei intramurs. Es demanava al Consell de Cent que tingués certa infanteria allistada per si s'havia de respondre a un atac, ²¹ però la Coronela tornava a ser la resposta. I es va convocar, fet que destacà fins i tot Narcís Feliu de la Penya al volum tercer dels seus *Anales de Cataluña* (2009: 384). Van armar-se els gremis de nou i, malgrat demanar patents de capità d'infanteria espanyola «a les persones que per dits col·legis y confrarias seran elegides per llur govern», ²² finalment se'n va prescindir. Els motius que donaven a les deliberacions sobre unes patents que, a la pràctica, difuminaven encara més el caràcter civil de la milícia eren que «lo obtenir patents de capitans de las confrarias fins lo die present no se havia observat y estillat, deliberan per ço que en quant al obtenir ditas patents se suspengue per ara lo instar-las y demanar-las». ²³

Així va prendre la Coronela (4.500 homes en 46 companyies) ²⁴ el control de muralles i portals ²⁵ i, el més important, el virrei no la va desfer en arribar de Girona. La va desplaçar a posicions secundàries, com la bateria de Sant Francesc i el baluard de Sant Ramon, i fou el mateix Consell de Cent el que decidí desconvocar-la el setembre de 1684 per ser indecorós i considerar que els cavallers que, voluntàriament, recordem-ho, feien de capitans de companyia, hi renunciaren. ²⁶

La guerra dels Nou Anys fou el primer conflicte d'ençà de 1652 en què la Coronela va entrar en servei amb certa normalitat. Hi ha dos grans moments

19. AHCB, 02.01/1B.II, 187, f. 161v-162r.

20. AHCB, 02.01/1B.II, 193, f. 195v.

21. AHCB, 02.01/1B.II, 193, f. 174r.

22. AHCB, 02.01/1B.II, 193, f. 180r.

23. AHCB, 02.01/1B.II, 193, f. 221r.

24. AHCB, 02.01/1B.II, 193, f. 339r.

25. Concretament, la distribució de les guàrdies fou «la Adressana, y baluards de Mitgdia y Llevant ab ses dependències y en las ocasions que la armada del enemich estava a la vista desta Ciutat las companyies de retent anaven a las salidas que se offerian aixís en lo cap del Moll com en la Plaja y Sant Bertran de las quals todas las nits entravan vint y sinch homens sobre los bergantins que estaven de sentinella a la Boca del port». AHCB, registre de deliberacions, 193, f. 339r.

26. AHCB, 02.01/1B.II, 193, f. 339v-340r.

que cal destacar per al cas barceloní, per la implicació de la ciutadania i les repercussions generals: el bombardeig de 1691 i el setge de 1697.

En el primer dels casos, foren els mestres de cases i fusters els més sol·licitats pel Consell de Cent, fent-ne sis esquadres de deu homes de cada ofici per apagar els incendis provocats per les bombes.²⁷ Malgrat que el bombardeig només va durar el 10 i l'11 de juliol de 1691, va ser prou destructiu. Segons calculava el consistori mateix, havien caigut dins la ciutat més de 800 bombes, enderrocant 300 cases i cremant la Duana —on hi havia 5.000 quarteres de farines—. ²⁸ Però la guerra dels Nou Anys al front català és la d'un avenç gairebé imparabile de les armes de Lluís XIV fins al definitiu setge de Barcelona de 1697. I mentre durés la defensa, els gremis estarien en el punt de mira. A mitjan octubre de 1694, el virrei ja deia que «vea y me diga qué gente podrá dar la Ciudad de sus cofradías armada con qué armas y con qué cabos».²⁹

No serà aquest l'espai per parlar de l'evolució militar de la guerra ni del setge de Barcelona de 1697, només destacar que, en aquestes dates, mentre el virrei Velasco es negava a aixecar el sometent general al Principat —a mig camí entre la desconfiança del lloctinent general en els catalans i la idea honesta que no seria del tot útil (Espino López, 1999: 180)— o treure la bandera de Santa Eulàlia,³⁰ la Coronela sí que prenia cert protagonisme en la guàrdia del perímetre de la ciutat no exposat a un perill immediat —serien sobretot els alemanys de Jordi de Hessen Darmstadt els que ocuparien les posicions clau durant l'atac de Vendôme entre els baluards de Sant Pere i el Portal Nou—. Però la convocatòria de la Coronela de 1697 no va estar lliure de problemes. Velasco es movia més a la formació d'un «tercio de cofradías»³¹ mentre que el Consell de Cent, lluny de poder mantenir una unitat militar pagada, encaminava el servei als gremis enquadrats en la milícia: «La Coronelia de la present ciutat està a punt y disposada per emplear-se en lo servey de Sa Magestat (Déu lo guarde) y deffensa de la present ciutat, no aguardant altra cosa que lo permís y orde de Sa Excel·lència».³² El terç tenia un avantatge respecte de la Coronela des del punt

27. AHCB, 02.01/1B.II, 200, f. 179r.

28. AHCB, 02.01/1B.II, 200, f. 183v.

29. AHCB, 02.01/1B.II, 203, f. 380r.

30. AHCB, 02.01/1B.II, 206, f. cosit entre 137v i 138r.

31. AHCB, 02.01/1B.II, 206, f. cosit entre 148v i 149r.

32. AHCB, 02.01/1B.II, 206, f. 149v.

de vista del capità general: mentre que aquesta milícia tenia normes, el seu ús estava ben delimitat pels privilegis i l'autoritat última requeia en el poder civil, un terç podia emprar-se lliurement. Però el terç tenia un problema en temps d'escassetat: se l'havia de pagar. De fet, les deliberacions dels Tres Comuns ja informen d'això i ens mostren el significat últim de dit terç segons uns i altres: «Respecte à executar-se primer formar lo tercio de las confrarias és matèria de molta gravetat per importar en si necessàriament molt considerables gastos, axí per part de Vostra Excel·lència com dels gremis y confrarias que havent de subministrar soldats respectivament en major o menor número cada qual haurien menester expandir quantitats molt crescudes per las entrades [...] à cada soldat quatre, sis, vuyt o deu dobles a més de las dos que Vostra Excel·lència donava».³³ Malgrat que l'origen dels soldats sigui gent dels gremis en tots dos casos, hi ha diferència clara entre unitat pagada i milícia.

Finalment, amb els francesos ja a vista de les muralles el 5 de juny, es va aprovar la formació de la Coronela. Una convocatòria no exempta de problemes. Per exemple, el comte de Corzana —que assumia el comandament hispànic en absència del virrei Velasco— reconeixia que no hi havia prou armament: la Coronela no baixava de 4.000 soldats, però només podrien repartir entre 700 i 800 armes. L'alternativa proposada pel líder hispànic, i rebutjada pel Consell de Cent perquè no era allò que corresponia als menestrals, va ser que la Coronela fos formada pels 1.500 més robustos i aptes, emprant la resta per fer anar l'artilleria i treballs de fortificació.³⁴ Aquesta milícia, doncs, va actuar en espais secundaris, entrant en conflicte el seu funcionament amb les esquadres de mestres de cases i fusters —al final, 16 de cadascun d'aquests oficis estarien en la brigada de reforç per anar on calgués—,³⁵ passant mostra general a la Rambla el 12 de juny de 1697³⁶ i dividint les companyies en tres guàrdies dos dies després (Voltes Bou, 1968: 176).

En ple desplegament del setge, els capitans de la Coronela van demanar al Consell de Cent alguns socors per als confreres de guàrdia,³⁷ ja que sustentaven llurs llars amb els seus oficis. I si no treballaven, no cobraven. Per això el

33. AHCB, 02.01/1B.II, 206, f. cosit entre 149v i 150r.

34. AHCB, 02.01/1B.II, 206, f. 155r.

35. AHCB, 02.01/1B.II, 206, f. 156v.

36. AHCB, 03/1B.IV (registre d'ordinacions), 40, f. 175v-176r.

37. AHCB, 02.01/1B.II, 206, f. 167v.

consistori va acabar aprovant l'entrega de dos sous diaris als més necessitats de cada companyia,³⁸ previ esbrinament per part dels alferes i sergents de la situació de cadascú. El primer gir de 1.000 lliures als pagadors per aquest menester el van fer ja el 30 de juny³⁹ —i es repetí el 4⁴⁰ i el 9 de juliol—. ⁴¹ Com veurem, mecanismes de protecció dels menestrals bastant similars als desplegats durant les fases decisives del setge de 1713-1714.

No entrarem aquí a veure el setge, duríssim (Espino López, 1999: 176-194; Jurado Riba, 2023a: 277-304), però sí com en el moment de rendida la ciutat després que es cridés a capitulació el 5 d'agost, la Coronela quedà desfeta: en el memorial de 9 punts entregat al Consell de Cent que definia com hauria de ser la relació dels barcelonins amb Lluís XIV, el primer començava així: «Faran publicar als habitants que aportin las armas a la Casa de la Ciutat de qualsevol manera que ellas pugan ser fetas, dintre tres dias». ⁴² Tanmateix, pel Tractat de Rijswijk, Barcelona fou retornada a Carles II.

3. L'EVOLUCIÓ DEL SISTEMA DURANT LA GUERRA: ENTRE LA CONVOCATÒRIA DE 1704 I LA PROBLEMÀTICA DE LES PATENTS DE CAPITÀ DE L'ARXIDUC

3.1. Els vaivens de la Guerra de Successió: la Coronela, de recurs puntual a eix central de l'ordre públic i la defensa barcelonina

Sens dubte, va ser durant la Guerra de Successió espanyola que la Coronela va prendre la més gran rellevància. Després de la recuperació de les prerrogatives perdudes el 1652 durant el regnat de Carles II i fins al definitiu esclat durant la guerra dels Nou Anys, s'havia reviscut un funcionament tradicional. Justament per l'excepcionalitat del setge de 1713-1714 se la coneix més, tot i que val la pena destacar des d'un primer moment quelcom de primordial: la Coronela no va ser mai una unitat regular de l'exèrcit austríac. I això malgrat l'evidentíssima voluntat de l'arxiduc Carles d'integrar-la dins el seu servei més directe. Simplement, tot i

38. AHCB, 02.01/1B.II, 206, f. 174v.

39. AHCB, 02.01/1B.II, 206, f. 170v.

40. AHCB, 02.01/1B.II, 206, f. 175r.

41. AHCB, 02.01/1B.II, 206, f. 174v.

42. AHCB, 02.01/1B.II, 206, f. cosit entre 213v i 214r.

que ho va intentar, va trobar la resistència política numantina de les institucions pròpies del nou territori que havia de governar. Però ja hi arribarem.

S'aprovà aixecar la Coronela en temps de Felip V, el 29 de maig de 1704,⁴³ després que un ajudant de Velasco s'hagués dirigit al Consell de Cent demanant «se disposàs que las esquadres dels gremis de la present ciutat rondassen en la forma acostumada com en altres ocasions».⁴⁴ L'armada austriacista havia desembarcat 2.000 homes al Besòs i hi hagué una crida per armar la Coronela el 30 de maig, manant que les persones útils anessin a les Drassanes per agafar les armes.⁴⁵ Tanmateix, només es van entregar 2.500 armes de mala qualitat a una milícia que sobrepassava els 4.000 efectius.⁴⁶ Però no va anar a més aquesta convocatòria, després que l'1 de juny acabés el bombardeig de la ciutat des de la flota,⁴⁷ destacant certs conflictes de precedència a les guàrdies entre esteves, fusters, paraires, sastres o sabaters.⁴⁸ Passats deu dies, la Coronela només quedaria en guàrdia a la Casa de la Ciutat⁴⁹ i, el 16 de juny, seria finalment desconvocada⁵⁰ després d'una deliberació del Consell de Cent i el braç militar: «Com havent cessat los motius per rahó dels quals se formà la Coronela y no considerant-se'n de precisos per sa prosequitió y haver Sa Excel·lència insinuat podien los individuos dels gremis que la componen retirar-se à sas casas ab las armas y estar en ellas promptes per a quant pugue ocórrer-se en servey de Sa Magestat y resguart de esta capital, se conforma la present ciutat ab lo acertat dictamen de Sa Excel·lència».⁵¹

Tanmateix, l'evolució política del Principat va fer que l'any següent el virrei no fos partidari de convocar la milícia. A més, va fer una crida prohibint tota mena d'intercanvi i contacte amb «estrangers»: des de denunciar pasquins fins a castigar els hostalers que n'allotgessin o invocar la pragmàtica contra bandolerisme del 1539, de Carles V, per punir «los que aportaran dites armas de foch aniran aquadrillats».⁵² Van anar tan lluny les prohibicions que no es permetia

43. AHCB, 02.01/1B.II, 213, f. 177v-178r.

44. AHCB, 02.01/1B.II, 213, f. 174r.

45. AHCB, 03/1B.IV, 41, f. 281r.

46. AHCB, 02.01/1B.II, 213, f. 185r.

47. AHCB, 02.01/1B.II, 213, f. 189v.

48. AHCB, 02.01/1B.II, 213, f. 200r.

49. AHCB, 02.01/1B.II, 213, f. 201r.

50. AHCB, 02.01/1B.II, 213, f. 210r.

51. AHCB, 02.01/1B.II, 213, f. 207v-208r.

52. AHCB, 02.01/1B.II, 214, f. cosit entre 261v i 262r.

circular pel carrer de nit, amb límits que fregaven l'esperpent: «No puguen ni se atrevescan à exir de dites sas casas encara que sie en lo cas de bombardeig y que caygués alguna bomba en ellas havent de esperar se fasse dia antes de eixir de dites sas casas sots pena de la vida».⁵³

En aquest ambient, doncs, el virrei preferia defensar la ciutat només amb infanteria espanyola de guarnició que posar armes en mans dels menestrals. El Consell de Cent, com és obvi, tampoc no va afavorir cap canvi polític fins que no va ser inevitable i evident quin seria el destí de tot plegat. A tall d'exemple, la carta enviada al virrei després de fracassat el primer assalt aliat sobre Montjuïc el 14 de setembre de 1705 (on morí Jordi de Hessen Darmstadt, defensor de la ciutat el 1697 i virrei en temps de Carles II): «La alegría ab què se troba esta ciutat de tan gloriosa defensa y succés tan favorable a las Reals armas del Rey Nostre Senyor, oferint-se de nou a Sa Excel·lència a tot quant sia del Real servey y agrado de Sa Excel·lència y que se envie un refresch per la guarnició de aquella fortaleza de Monjuich de una vaca, dotze ovelles, una càrrega de ayguardent y la quantitat de pa que a les hores de ara se trobarà cuyt en la Aduana».⁵⁴

Però no entrarem aquí en l'evolució del setge (Espino López, 2013: 48-54; Voltes Bou, 1972: 111-130; Jurado Riba, 2023a: 369-385), sinó que passarem directament a la Coronela a partir d'ara. Com se sap, Barcelona i Catalunya van canviar de bàndol, de Felip V a Carles III, dels Borbons als Habsburg. I és davant la debilitat *de facto* del nou rei per la llunyania i importància del front austríac, al qual dedicava l'Imperi els principals recursos, i la preponderància anglesa a l'aliança (no debades, juntament amb els neerlandesos, posaven la flota i asseguraven el control mediterrani), que els seus nous súbdits van aprofitar per demanar drets i privilegis. El control de la Sala de les Armes en fou un, i el Consell de Cent arribà a oferir el control a l'arxiduc Carles,⁵⁵ gairebé sorprès de tornar a tenir el control sobre l'armament.

Pel que fa a la Coronela, si el setembre de 1705 el virrei s'havia negat a convocar-la —amb prou bon criteri, tot sigui dit, veient l'aixecament popular en el moment en què es rendí la ciutat (Voltes Bou, 1972: 54-55)—, el 29 de novembre de 1705 l'arxiduc ja la convocava (Castellví, 1997: 483). I serà durant l'any 1706 que la Coronela tindrà la primera prova de foc de la guerra. Ja el febrer

53. AHCB, 02.01/1B.II, 214, f. 285v.

54. AHCB, 02.01/1B.II, 214, f. 292r-292v.

55. AHCB, 02.01/1B.II, 214, f. 356r-356v.

de l'any esmentat, amb les notícies d'un contingent borbònic avançant contra Lleida, es va manar que s'avisés els prohoms dels gremis per aportar llistes dels confreres⁵⁶ per, un cop que les tinguessin, acceptar l'aixecament de la milícia gremial.⁵⁷ Formada l'oficialitat major⁵⁸ i informats els gremis, el 27 de febrer van començar a fer guàrdia als portals (Voltes Bou, 1972: 103); eren un total de 4.525 soldats repartits en 44 companyies⁵⁹ (Jurado Riba, 2023a: 370-371). L'entrega del rei a aquest cos era total, i va fer mercè, el 17 de març de 1706, de patents de l'exèrcit a tots els oficials majors i capitans de la Coronela.⁶⁰ Aquesta serà una problemàtica que rebrà tractament exclusiu en el pròxim epígraf, en ser la que més controvèrsia historiogràfica ha provocat.

Van començar a aparèixer alguns problemes en la convivència entre confraries. Conflictes de precedència —quan la cosa passi a majors, el Consell de Cent hi posarà remei definitiu amb una escala—, amb julians nous davant els vells i els argenters als esteves.⁶¹ També els esteves toparen entre ells mateixos perquè alguns no van vestir casaca del roig que havien deliberat.⁶² Els notaris públics, que habitualment feien guàrdia a la Casa de la Ciutat, van passar a integrar-se a les guàrdies ordinàries, restant només una esquadra de la dita companyia a la seu del Consell de Cent per a custòdia de papers, escriptures, taula i erari⁶³ (particularitat ja destacada a Garcia Espuche, 2014: 271-273). I també es va posar ordre en quelcom relativament comú: què passava amb els confreres que eren mestres de més d'un gremi. La resposta fou que entressin de guàrdia amb la confraria de la qual fossin mestres primers.⁶⁴ La Coronela fins i tot va participar, per petició reial, i davant l'imminent atac borbònic de 1706, en els treballs de fortificació de Montjuïc, la neteja de fossars i el tancament de la bretxa de la muralla.⁶⁵ Unes feines defensives que haurien de recaure, també,

56. AHCB, 02.01/1B.II, 215, f. 125v.

57. AHCB, 02.01/1B.II, 215, f. cosit entre 129v i 130r.

58. El coronel seria el conseller en cap, Francesc Nicolau de Santjoan. Com a tinent coronel fou escollit Hugo de Santjoan i Planella i, com a sergent major, Fèlix Monjo i Corbera. AHCB, 02.01/1B.II, 215, f.131r-131v.

59. AHCB, 02.01/1B.II, 215, f. cosit entre 139v i 140r.

60. AHCB, 02.01/1B.II, 215, f. 157v.

61. AHCB, 02.01/1B.II, 215, f. 141r.

62. AHCB, 02.01/1B.II, 215, f. 163r.

63. AHCB, 02.01/1B.II, 215, f. 182r-182v.

64. AHCB, 02.01/1B.II, 215, f. 159v-160r.

65. AHCB, 02.01/1B.II, 215, f. 172r.

en aquelles persones no enquadrades a la milícia gremial i que van ser cridades l'1 d'abril de 1706.⁶⁶

Fou precisament en aquest setge que la Coronela estigué en primera línia de foc ja des de les primeres accions. Durant l'assalt frontal del duc de Noailles a Montjuïc, el fort era defensat per quatre companyies de la Coronela (llibreters, flassaders, vidriers i escultors), i sortiren de Barcelona per atacar el flanc borbònic els paraires, perxers, ferrers, ollers, gerrers, matalassers i corders, trobant-se els confiters en la línia de comunicació (Feliu de la Penya: 2009. Vol. 3, 556-557). Però fins i tot en plena fatiga bèl·lica, el Consell de Cent intentava protegir els seus menestrals. Això, de fet, serà una constant durant la Guerra de Successió, ja que des del consistori es procurà sempre alleugerir, en la mesura del possible, la càrrega sobre la ciutadania. Perquè si per un bitllet signat per Vilana Perles, secretari de Carles III, es demanava que un conseller pugés a Montjuïc per animar els veïns a assistir la fortificació,⁶⁷ el Consell de Cent responia que no hi podia accedir per «trobar els individus dels gremis de que se componan la Coronela de la present ciutat ocupats y suportar gran excessiu y continuo treball e incomoditat».⁶⁸ És per això que el rei va oferir 7 sous diaris a qui anés a treballar a Montjuïc, una paga que fou complementada després pel consistori amb 3 sous més.⁶⁹ Altres feines de la Coronela, més honorífiques, com la custòdia del palau on s'allotjava el rei, eren acceptades per tothom de bon grat (Voltes Bou, 1972: 118).

Va continuar la Coronela en la defensa de Montjuïc (Jurado Ribá, 2023a: 377-385), fins i tot perdent el seu coronel, Francesc Nicolau de Santjoan, conseller en cap, que morí el 22 d'abril de 1706 en uns disturbis provocats per alguns que, volent treure les banderes de Santa Eulàlia i Sant Jordi, tocaren la campana *Tomasa* (Voltes Bou, 1972: 119). Fou el seu fill, Hugo de Santjoan, tinent coronel, qui quedà al capdavant de la milícia;⁷⁰ algunes companyies gremials —sastres, adroguers i capsers (Voltes Bou, 1972: 130)— participaren en les exèquies públiques fetes en honor al difunt.

Malgrat els esforços, la fortalesa de Montjuïc va caure el 25 d'abril. L'atenció des d'aquell moment va anar a parar a les cortadures i la línia de muralla que

66. AHCB, 03/1B.IV, 42, f. 141v.

67. AHCB, 02.01/1B.II, 215, f. cosit entre 180v i 181r.

68. AHCB, 02.01/1B.II, 215, f. 181r.

69. AHCB, 02.01/1B.II, 215, f. 184r.

70. AHCB, 02.01/1B.II, 215, f. 191r.

quedava exposada al bombardeig des de la muntanya. Obres, d'altra banda, en què el Consell de Cent participà amb el pagament de 8 sous diaris —augmentat a 10 sous el 7 de maig (Voltes Bou, 1972: 123-124)— a 400 peons.⁷¹ Uns treballadors, cal remarcar, que es van buscar fora dels membres de la Coronela. Tanmateix, no durà gaire aquesta situació, ja que la flota anglesa va arribar a Barcelona el 8 de maig de 1706 i provocà la fugida borbònica.

Els moments de més importància de la Coronela havien passat, i no es trobaria en la primera línia de combat fins a 1713-1714. És per això que hi va haver alguns problemes puntuals entre companyies, més derivats de la convivència entre guàrdies que d'un conflicte obert. En destaca, per exemple, la queixa que les confraries de sastres, paraires, sabaters i fusters van presentar contra els ferrers per qüestions honorífiques de precedència.⁷² Com a resposta, i per posar pau entre els gremis, el Consell de Cent va fer una cerca exhaustiva entre la documentació, posant moments de tall en el Reial Privilegi d'Alfons el Magnànim de 7 d'octubre de 1455 o de Ferran el Catòlic del 24 d'octubre de 1493 i de 13 de desembre de 1498.⁷³ Deixaren ben establerta una escala de precedència que hauria de ser guia durant tota la guerra (Jurado Riba, 2023a: 387-390) i, malgrat estar les susdites companyies excloses de guàrdia mentre no se solucionava el problema, com que només era en aquest afer, van participar també en les desfilades en honor a la sortida de Peterborough de Barcelona el desembre de 1706.⁷⁴

Més enllà d'algunes confrontacions puntuals entre confreres (Jurado Riba, 2023a: 391-396; 410-425), els gremis van participar en les guàrdies i els actes més festius, com les desfilades en honor de l'arribada de la reina Elisabet Cristina de Brunswick l'1 d'agost de 1708.⁷⁵ D'altres, potser de menor renom, foren

71. AHCB, 02.01/1B.II, 215, f. 197r.

72. AHCB, 02.01/1B.II, 215, f. cosit entre 307v i 308r.

73. AHCB, 02.01/1B.II, 215, f. cosit entre 378v i 379r.

74. AHCB, 02.01/1B.II, 216, f. 30v.

75. Universitat de Barcelona, Biblioteca de Patrimoni Digital (UB-BiPaDi), 07 C-239/4/22-3. J. SURIA [impressor], *Relación de la real venida de la magestad de la Reyna Nuestra Señora Elisabet Christina de Braunsuyc Wolffembuttel (que Dios guarde) a esta Ciudad de Barcelona a primero de agosto de 1708 y enorabuena que le dan los comunes en su Real Entrada y singularmente la Coronela de esta Excelentíssima Ciudad que en vivas expresiones manifiesta a su adorado monarca Carlos Tercer (que Dios prospere) los deseos asisten al coronel, capitanes, y gremios de continuar en tan relevante Servicio hasta perder generosamente las vidas en prueba de su inimitable valor y fidelidad*, Barcelona, Jayme Suria, impresor, 1708, f. 1.

les celebracions en honor de la canonització de Salvador d'Horta, on els sabaters aprovaven anar en companyia formada a fer algunes salves.⁷⁶

El servei va anar una mica més enllà de la guarda de portals i muralles, i es demanà el rei que els gremis formessin part de les rondes per evitar robatoris i atacs contra oficials reials i que es posés guarnició als punts clau de la ciutat.⁷⁷ La resposta del Consell de Cent fou negativa. D'una banda, van justificar-se en la càrrega que ja patia la gent dels gremis; de l'altra, deien que si havien disparat a membres de la Reial Guàrdia Catalana, poc podrien fer els milicians davant aquestes accions poc decoroses. Aprofitaven, a més, per formular un nou recordatori: «que la Coronela servia voluntàriament y no era estipendiada».⁷⁸

La solució puntual va ser aprovar la formació d'esquades pagades de gent no enquadrada a la Coronela, i amb finalitat de rondar en funcions d'ordre públic.⁷⁹ També es van incorporar menestrals a les rondes per cercar malfactors a partir de març de 1710,⁸⁰ així com per guardar el palau on romania la reina quan les Reials Guàrdies Catalanes fossin fora de la ciutat.⁸¹ De fet, el rei ja havia posat els ulls en la Coronela per al reforç del dit cos, amb una eloqüent descripció: «Quando no lo fuessen a lo menos parezcan tropas regladas las que concurran a aquella urgencia en forma de cuerpo [...] para poder unir y incorporar al Batallón de la Real Guardia Catalana solo los de que se compone la Coronela por lo decente y pronto podrían ejecutarlo respecto à hallarse vestidos, armados y que se ganará como conviene las horas en su marcha».⁸² Una integració de menestrals que no fou acceptada pel Consell de Cent, que sí que va aprovar una lleva de 400 soldats d'entre la gent dels gremis per al reforç del cos esmentat.⁸³ Dues concepcions de la lleva ben diferents: mentre que una havia d'obligar els menestrals voluntaris a un servei exterior, enquadrats en una unitat regular, el deliberat pel Consell de Cent era que 400 dels menestrals, mentre durés la campanya, passessin de formar part del cos civicomilitar que era la Coronela a ser *professionals* pagats.

76. AHCB, 2B.1/95, 301v.

77. AHCB, 02.01/1B.II, 219, f. 128v-129r.

78. AHCB, 02.01/1B.II, 219, f. 130bisv.

79. AHCB, 02.01/1B.II, 219, f. 129r.

80. AHCB, 02.01/1B.II, 219, f. 133v.

81. AHCB, 02.01/1B.II, 219, f. 225r.

82. AHCB, 02.01/1B.II, 218, f. 724v.

83. AHCB, 02.01/1B.II, 218, f. 727v.

3.2. L'afer de les patents i la jurisdicció militar: la pugna legal entre els Tres Comuns i Carles III

L'entrega de les patents i el seu significat probablement és el més problemàtic a l'hora d'entendre el caràcter de la milícia durant el regnat de l'arxiduc Carles. És amb l'entrega de les patents i la voluntat del rei de posar els menestrals sota jurisdicció militar que aquesta milícia passà a quedar integrada en l'exèrcit austríac (Hernández Cardona, Riart i Rubio, 2010: 29-87). Però voluntat reial i realització *de facto* no anaven sempre plegades. La negociació política era una qüestió fonamental i, com veurem tot seguit, el rei va topiar amb el pactisme en la seva màxima esplendor.

Ja s'ha comentat que la petició de patents de capità i oficial no era res nou, tot i que el 1706 el camí va ser invers. Si durant el regnat de Carles II era el Consell de Cent el que es preguntava si caldria demanar-les al rei (considerant finalment que no era el cas perquè no era quelcom habitual en convocatòries anteriors), ara era Carles III qui oferia les dites patents amb l'objectiu de guanyar-se els ànims dels seus nous súbdits i mantenir un major control a la Coronela. El 17 de març de 1706 va fer mercè de patents als oficials majors i capitans de la Coronela,⁸⁴ mentre que el 19 de març va entregar patent de coronel al conseller en cap, Francesc Nicolau de Santjoan. L'endemà, coronel i capitans van visitar el rei:

Besant-li la mà y donant-li las gràcies de part de la Ciutat de la mercè los havia feta de donar-los y concedir-los patenta de coronel, tinent coronel, sargento major y capitans de la Coronela. Y li repetí de part de tots los oficials majors se trobaven presents las gràcies del favor y honra los havia fet de concedir-los las patents y que tots estaven ab nous desigs de emplear-se en tot quant fos de son real servey y més quan tindran moltes ocasions en sacrificar sas vidas al real servey, que seria per tots lo més gran blasó podrian tenir. Y sa magestat respongué *que confiava mucho de la Ciudad y de dicho regimiento como lo podían experimentar* (Voltes Bou, 1972: 106-107).

En aquest punt de l'afer de les patents s'ha quedat la historiografia, en el que sembla una harmoniosa convivència entre poder reial i polític barceloní.

84. AHCB, 02.01/1B.II, 215, f. 157v.

Val la pena, però, destacar que pretenia tan sols militaritzar el cos per tenir-ne un control més directe (Hernández Cardona; Riart, 2010: 32-36); altra cosa és l'evolució que tingué el problema. Perquè fora de l'honor de les patents, tampoc no canviaria gaire a l'hora de triar alta oficialitat, segons afirma Castellví: el Consell de Cent proposaria candidats i el rei els triaria (Castellví, 1997: 457). Però l'arxiduc, ja des de bon principi, va cometre diversos errors de càlcul respecte de l'oposició política que es trobaria. Aquestes mercès foren atorgades en plena convocatòria de Corts de 1705-1706, cosa que, en paral·lel a l'agraïment, va aixecar les sospites del cos polític català, de manera que es va blindar amb el capítol 103 fins on podien arribar dits documents:

Suplicant los tres Braços de la present Cort à V. Magestat sie de son Real servey estatuhir y ordenar ab lloació y aprovació de aquella que los que obtenen y en avant obtindran los puestos de Coronel, Tinent Coronel, Sargento Major y Capitans de la dita Coronela, com, y també de las demás que forman en las altres Ciutats del present Principat, encara que obtingan patent y que per rahó de ditas Patents tingan plaça assentada en los Llibres de V. Magestat, no estigan subjectes à la jurisdicció del Auditor General, si solament à la de sos ordinaris, y que pugan entrevenir en lo Bras Militar tant de Corts com fora de ellas y Real respective y concórrer en las Bolças de las Casa de la Deputació y Ciutat si y en la matexa conformitat que si no obtenian sobredits puestos, no obstant qualsevols Capítols lo contrari disposats. *Plau à Sa Magestat* (AA.DD., 2006: 163-164).

De fet, com una visió premonitòria de quin seria el camí per on esclataria tot plegat, va ser per aquí que va començar la pugna. Segons indica Martí Fraga en un capítol de la seva tesi doctoral que no dubtà a titular «La Conferència contra Carles III», el conflicte va iniciar-se quan el 13 d'agost de 1707 el governador de la plaça va empresonar Ramon Sambassart, capità dels sabaters vells, mentre estava de guàrdia. Davant la intervenció del conseller en cap, ja que es considerava que no estava sota jurisdicció militar, sinó civil perquè era de la Coronela, el rei va fer un decret. El 27 d'agost de 1707, Carles III manà que «durante el expresado tiempo de las quarenta y ocho horas de guardia y sobresaliente no deban estar sugetos los oficiales y soldados de al Coronela ni conocer por su superior ministro alguno político sino el gobernador de esta plaza».⁸⁵

85. AHCB, 02.01/1B.II, 216, f. 235r-235v.

Si s'aplicava aquesta ordre reial, la consideració mateixa de la Coronela com a cos cívic quedaria desvirtuada, fet que es va derivar als Tres Comuns. El decret es publicà el 2 de setembre (Martí Fraga, 2008*b*: 302).

Fou des de la Conferència dels Tres Comuns que es va centralitzar l'oposició política a les disposicions controladores sobre la milícia gremial que Carles III volia aplicar.⁸⁶ Ja d'entrada, van fer referència al susdit capítol 103 de les Corts: «No quedà a la Cort dupte algun serca est punt, considerant que per un sol medi pot un subgete estar dependent del Auditor General del Reial Exèrcit, que és essent escrit als llibres de Sa Magestat, tenint en aquells nota de plaça de soldat y lucrar lo sou que li competeix, circumstància que no concorria à ningun individu dels gremis».⁸⁷ Aquest era un capítol que s'havia introduït pensant en els soldats ja que, com que els membres de la Coronela eren menestrals armats, si se'ls considerava militars quedarien exclosos de l'entrada als Comuns. A més, si es cometia un delicte mentre estiguessin sotmesos a jurisdicció militar, tocaria a l'auditor militar castigar-los, en tractar-se de menestrals. Com reconeixien els Tres Comuns, la Coronela servia «en observansa dels reals decrets y generals constitucions fahents per la jurisdicció ordinària y arreglaments militars per las confrarias que forman la Coronela».⁸⁸ Potser la clau de tot plegat, la definició perfecta del que les institucions catalanes consideraven que era la Coronela fos «jurisdicció ordinària i arreglaments militars». Descripció del cos mixt civico-militar que eren els gremis armats. Encara més, en aquests debats interns dels Tres Comuns que remetien al Consell de Cent, es va fer una descripció del que implicava la Coronela tant gràficament com poèticament:

Lo fi de la formació de la Coronela és únicament per a poder los gremis ab disposició y ensenyantsa militar acudir al servey de Sa Magestat y resguart de la Ciutat, passant las angustias del estiu, las intemperias del ivern, las fatigas del curs

86. Podem fer un seguiment de les reunions de la Conferència dels Tres Comuns en relació amb la Coronela gràcies als annexos de l'obra d'Eduard Martí Fraga, en què ja avançava quelcom que mostrem en aquestes pàgines: com es recomanava des d'aquesta institució que no s'entreguessin les patents de capità i oficial fins no haver resolt l'afer de la jurisdicció, a banda de tranquil·litzar els capitans que havien vist les seves patents segrestades. Vegeu MARTÍ FRAGA (2008*a*), p. 435-436. Sobre aquest conflicte de jurisdicció i l'oposició política, vegeu MARTÍ FRAGA (2008*b*), p. 302-309.

87. AHCB, 02.01/1B.II, 216, f. cosit entre 251*v* i 252*r*.

88. AHCB, 02.01/1B.II, 216, f. cosit entre 251*v* i 252*r*.

del dia y melancolias de la nit ab los aliments de sas proprias casas, adquirits cada hun dels individuos entre los suors del exercici de sos estaments, comprenent que, sense apartar-se de sos superiors que los han tribuït las generals Constitucions, anyadint entre los crèdits de sas oficinas los blasons de soldats per a manifestar saber ab paraulas y obras defensar sa innata fidelitat, insendi que may se aparta de son cor, y ab la novedat de separar aquells a sos natus superiors per lo zelós que de ells són y en lo de guerra de las antiguas y corrents disposicions encara que nos minoraria la activitat de servir, a més dels inconvenients per si notoris, los causaria emperò summo desconsuelo.⁸⁹

Aquesta fou una resposta que el Consell de Cent va acordar remetre al rei,⁹⁰ tot i que va anar més enllà: de la mà d'aquesta novetat sobre la jurisdicció, el 23 de novembre de 1707 Carles III va entregar definitivament les patents d'oficial de la Coronela (capitans, tinentes, alferes, sergents i ajudants), si bé encara era en mans dels Comuns fer representació dels inconvenients al rei. Per tot plegat, el Consell de Cent, com que havia enviat representació davant el monarca perquè els membres de la milícia no quedessin sota jurisdicció militar, i per evitar que es derivessin problemes de l'acceptació de les patents, aprovà que «per ara sien ditas patentees recondides fins a tant altra cosa sie per lo present Consell deliberada com y també sie suspès lo pendrer resolució en orde à la demostració de gratitud aparega fer la present Ciutat en los officials de la secretaria per lo treball han tingut y suportat en la formació y despatig (sic) de ditas patentees».⁹¹

Una resolució que a qui menys va agradar fou als oficials i capitans de la Coronela, que havien vist com les patents els eren segrestades.⁹² Malgrat tot, fou una decisió que el Consell de Cent va mantenir de manera indefinida i fins que no es resolgués l'afer de les jurisdiccions.⁹³ No debades, aquí rau el moll del problema: les patents no deixen de ser quelcom tangencial a la jurisdicció militar que voldria aplicar Carles III, cosa que sí que hauria canviat la manera com es formava i s'estructurava la milícia des de feia segles, i així ho veien el Consell de Cent en particular i els Tres Comuns en general. Per tant, evitaren també que durant aquestes 48 hores de guàrdia els menestrals poguessin ser castigats per la

89. AHCB, 02.01/1B.II, 216, f. cosit entre 251v i 252r.

90. AHCB, 02.01/1B.II, 216, f. 252r-252v.

91. AHCB, 02.01/1B.II, 216, f. 322r.

92. AHCB, 02.01/1B.II, 217, f. cosit entre 49v i 50r.

93. AHCB, 02.01/1B.II, 217, f. 50v.

justícia militar. Un fet que, d'altra banda, s'havia procurat legalitzar al capítol setè de les Corts de 1705-1706 (AA.DD., 2006: 63-64).

Carles III, però, va entrar en el debat. Per carta del 9 d'abril de 1708 contestà a la proposició dels Tres Comuns. Considerava que no era contrafacció ja que només es posaven sota jurisdicció militar les companyies en guàrdia i no tot el cos de la Coronela. Tampoc no volia limitar la jurisdicció ordinària en causes civils o delictes comuns, només els menestrals en guàrdia a efectes militars.⁹⁴ Resposta derivada novament als Tres Comuns.

L'afer de les patents i la jurisdicció militar va quedar un any amagat, però va renèixer cap al juliol de 1709. En aquell moment, els oficials de la Coronela enviaren una carta al Consell de Cent per demanar que es retornés a la bona forma de la milícia, i posaven com a exemple els èxits contra els francesos el 1706. Entre tot el que sol·licitaven, també hi havia que les patents es tornessin a reclamar al rei:

Contemplant que no foren despatxades ab aquelles clàusules honoríficas que a altres de semblant jerarquia se havia acostumat (...) de que dites patents novament se despatxen ab las formalitats stiladas per a que desta manera demés de quedar ab aquell esplendor y lustre que han sabut merèixer los officials de la Coronela gosaran del mateix que los officials mayors y capitans y altres subalternos de las Coronelas de las ciutats de Tarragona y Gerona».⁹⁵

Com veiem, doncs, no era quelcom exclusiu de Barcelona, sinó que es feia extensiu a la resta de les principals ciutats amb milícies pròpies. Però el consistori no es va moure. El fet que tots els gremis entressin a fer guàrdia el van derivar a la vint-i-quatre de guerra, mentre que no es faria cap altra representació al rei sobre les patents més enllà de les que ja estaven en marxa. A finals del desembre de 1709 es marcava la triple línia de problemes que hi havia en aquest afer, i que feia que no s'avancés: la contrafacció amb el capítol 103 de les Corts de 1705-1706, la jurisdicció militar i els formalismes de les patents concedides.⁹⁶

El 1710, en plena discussió per part dels Tres Comuns, el Consell de Cent va decidir no entregar-les encara.⁹⁷ Era oberta la comissió dels dits Tres Comuns,

94. AHCB, 02.01/1B.II, 217, f. 129r-129v.

95. AHCB, 02.01/1B.II, 218, f. 508r-508v.

96. AHCB, 02.01/1B.II, 219, f. 54r.

97. AHCB, 02.01/1B.II, 219, f. 69r.

que buscaven la manera d'esbrinar si, en cas de repartir les patents, els beneficiats podrien concórrer o no a Corts per ser considerats soldats, quan es va fer un elogi del govern tradicional de la Coronela: «Los ànimos dels individus dels gremis fundades en la llibertat catalana y fidelitat a son Rey que sempre han concebut entravan ab ellas al exercici de la Coronela voluntàriament, negant-se así mateix y submetent-se gustosos al mandar del que al mateix temps que'l respetan per Coronel lo veneran per Pare de la Pàtria».⁹⁸

Serra i Riart (2019: 95) parlaven de les patents a través del text de Stiffoni (1991: 7-56), tot i que s'hi troben patents de regiments regulars (això se sobreentenia que era així) i només alguns de la Coronela, sense entrar en la baixa oficialitat, ni de manera clara: Miquel Ribas, tinent de la companyia d'hortolans, no tindria patent; Ignacio Puñed havia estat capità de la Coronela segons certificava el marquès de Poal; i Josep Perera, sergent d'una companyia no identificada de la Coronela. Castellví exposava com eren les patents que s'entregaven, almenys fins que el Consell de Cent va prendre la direcció de tot plegat a finals de febrer de 1714 (Castellví, 1999: 592-593). Tanmateix, sembla que per part del consistori no estaven gaire per la feina d'allistar els membres de les seves unitats en llibres de l'Exèrcit, i encara menys en el cas de la Coronela. Això es pot deduir d'una petició que el 13 d'octubre de 1713 va traslladar el Consell de Cent a Antoni de Villarroel, ja que «alguns soldats de dit regiment de dita nova lleva que foren fets presoners en Santa Madrona serien passats per las armes per lo enemich ab lo pretext eran paisans y no aportar divisa de soldats».⁹⁹ Si els borbònics consideraven irregulars els d'un cos estipendiat, encara més ho serien els de la Coronela. És per això que es va arribar a debatre si caldria llistar els membres de la milícia en llibres de veedoria de la Casa de la Ciutat, per gaudir de les prerrogatives que tindrien les tropes regulars, «no extenent-se esta precaució sinó al cas d'ésser prisoners, quedant en tot lo demás com estan de present».¹⁰⁰ El que sembla clar, però, és que l'afer de les patents es va allargar durant tota la guerra i que, en cap cas, segons afirma certa bibliografia, va fer aquest canvi «amb un corrent d'opinió pública a favor, tot presentant la iniciativa com una concessió a les ciutats» (Hernàndez Cardona; Riart i Rubio, 2010: 31).

98. AHCB, 02.01/1B.II, 219, f. cosit entre 68v i 69r.

99. AHCB, 02.01/1B.II, 222, f. 251v.

100. AHCB, 02.01/1B.II, 222, f. cosit entre 257v i 258r.

4. ORGANITZACIÓ DELS GREMIS: L'EVOLUCIÓ AL LLARG DEL SETGE I PROBLEMÀTIQUES DE FUNCIONAMENT

No deixa de sorprendre que en el moment de màxima necessitat, la defensa de Barcelona, considerant que només quedava fora de mans borbòniques la capital i Cardona, de Catalunya, i l'austriacisme al Principat per extensió, recaigués en mans de les companyies gremials. Amb les unitats reglades delmades pels mesos de setge, foren les confraries d'oficis les que van fer l'últim esforç defensiu: és a dir, companyies dirigides per una oficialitat que havia estat votada pels mateixos menestrals que defensarien les muralles davant l'impuls dels regiments de les Dues Corones. A mig camí entre la necessitat i el manteniment d'un sistema de privilegis defensius tradicionals (que Rafael Casanova s'encarregà de reivindicar davant la lògica militar que pretenia imposar Antoni de Villarroel, un fet que els va dur a fortes topades jurisdiccionals), la darrera defensa va recaure en els gremis.

Però la seva activitat va ser notable molt abans de l'agost de 1714, quan van viure els moments més destacats. Ja el març de 1712 el Consell de Cent ordenava que no entrés en la guàrdia de barris ningú que estigués a la Coronela,¹⁰¹ tot i que era quelcom inviable per manca de control, recursos i armament dels altres membres, fins al punt que fou ocupació de les companyies gremials per petició reial.¹⁰²

No entrarem gaire en profunditat en les principals disposicions defensives prèvies a l'inici formal del setge el 25 de juliol de 1713 (Jurado Riba, 2023a: 423-440): el 28 de juny es va donar l'ordre de reforçar Montjuïc amb companyies de la Coronela,¹⁰³ mentre altres ciutats catalanes es posaven a les ordres de Barcelona —la primera d'elles, Manresa—. ¹⁰⁴ Malgrat tot, l'eix de la defensa de la ciutat va ser, precisament, la Coronela. On es veu això? Per exemple, en el grup que el Consell de Cent prioritzava per rebre carn. El 31 de desembre de 1713 havien entrat alguns crestats, i el consistori ordenà el següent: «No faltàs est dia, pagant son preu, la carn haguessen menester per sa casa tots los individuos de la Coronela, disposant anassen los ajudants a las carnicerías ab las llistes perquè tothom quedàs

101. AHCB, 02.01/1B.II, 221, f. 70v.

102. AHCB, 02.01/1B.II, 222, f. 45r.

103. AHCB, 02.01/1B.II, 222, f. 160r.

104. AHCB, 02.01/1B.II, 222, f. cosit entre 159v i 160r.

content y satisfet, ja que tenian tots lo treball y contínua fatiga de las guardas» (Alcoberro; Campabadal, 2014: 102). Probablement parlen de repartir els 1.000 crestats que esmenta Garcia Espuche, introduïts a la ciutat el 28 de desembre de 1713 (2014: 285). De fet, cap a finals del setge ja es deia «fora los de la Coronela y los mandons de Casa la Ciutat, no eran molts los que tenian pa, y encara del de ordi y fabas» (Alcoberro; Campabadal, 2014: 212).

Des del 26 de juliol de 1713 (l'endemà d'iniciat el setge), el Consell de Cent va aprovar formar rondes per barris per donar descans a la Coronela.¹⁰⁵ Aleshores, per mantenir l'ordre públic, també es va recórrer a la Companyia de la Quietud de Joan Bordes (Castellví, 1999: 598). Un servei que devia ser prou reeixit, fins al punt que el 29 de novembre de 1713 el Consell de Cent deliberà donar-li el primer ofici que vaqués, «atenent al gran servey que voluntàriament y sens voler sou ni salari algun ha fet y fa à la present Ciutat Joan Bordas, ortolà, havent-se per son medi lograt la major quietud dins la present Ciutat en l'ocasió present».¹⁰⁶ Però entrem en la milícia. Durant el setge, l'organització de la Coronela fou prou clara:¹⁰⁷ coronel (Manel Flix o Rafael Casanova, a partir de l'extracció del nou consistori), tinent coronel (Hugo de Santjoan, substituït per Josep Vilana i Millàs quan el primer quedà a Mallorca) i sergent major (Fèlix Monjo i Corbera).¹⁰⁸ A més, es van contractar tres ajudants de dragons: Anton Claveria, Josep Orri i Josep Sizo.¹⁰⁹ Les diverses companyies es van dividir en sis batallons: Trinitat, Immaculada i Puríssima Concepció de Maria Santíssima,

105. AHCB, 02.01/1B.II, 222, f. 188r.

106. AHCB, 02.01/1B.II, 222, f. 299r-299v.

107. Un cost de l'oficialitat major que recauria en el Consell de Cent, no en el rei com afirmaven Hernández Cardona; Rubio i Riart (2010), p. 32. Només a tall d'exemple, prenem el cas de l'any 1708 (en teoria ja amb patents entregades i sense l'excepcionalitat de 1713, en què necessàriament el cost hauria de recaure en el Consell de Cent), quan el consistori pagà 300 lliures a Hugo Santjoan Planella com a tinent coronel i 250 lliures a Fèlix Monjo amb data de 6 d'agost de 1708, «per lo any que començà a córrer al primer de desembre 1707 y finirà a l'últim die del mes de nohembre pro vinent de 1708». AHCB, 02.01/1B.II, 217, f. 229r-229v.

108. Prendria el títol honorífic de tinent coronel després que Hugo de Santjoan Planella no tornés de Mallorca, el gener de 1714, i en recompensa pels molts anys de servei. Malgrat que continuaria mantenint el càrrec de facto de sergent major, i fou Josep de Peguera Vilana i Millàs qui ocupà el de tinent coronel, ja apareixerà als registres del seu salari com «Tinent Coronel Don Fèlix Nicolau de Monjo, Sargento major de la Coronela». AHCB, 02.01/1B.II, 223, f. 79v. Això explica, d'altra banda, per què l'11 de setembre, ferit Rafael Casanova, va ser Fèlix Monjo qui va rendir la ciutat. Era la segona màxima autoritat de l'escalafó de la Coronela.

109. AHCB, 02.01/1B.II, 222, f. 199r.

Santa Eulàlia, Santa Madrona, Sant Sever i Nostra Senyora de la Mercè (Castellví, 1999: 695-699). La reestructuració va ser feta el 2 d'agost de 1713, i Rafael Casanova en deia en una carta del 1728 que constava d'un total de 4.800 soldats, sense que cap batalló arribés als 900 homes (Castellví, 2002: 446-447).

Pel que fa a l'oficialitat, no seria pagada pel rei i per això era tan important per a ell: un cos de qualitat relativa però sense cost. En canvi, el Consell de Cent pagava l'oficialitat major i els càrrecs generals (ajudants dragons o atambors). Els capitans (també sergents, alferes i caps d'esquadra) eren triats per votació dins cada confraria. Per exemple, els sabaters van votar Sebastià Dalmau per damunt de Josep Antich, Mariano Riera i Tomàs València.¹¹⁰ Un Dalmau que passaria a ser el cap del regiment de cavalleria de la Fe, finançat per ell mateix. Finalment, després de dues eleccions fallides (de Francesc de Nebot¹¹¹ i de Josep de Vega)¹¹² en què aquests no van arribar a assumir el càrrec,¹¹³ l'escollit va ser Josep de Boria i Gualba després que hagués estat proposat pel consell del gremi abans de fer l'elecció i tot.¹¹⁴ I, segons Castellví, continuaria al capdavant de la companyia al final del setge (Castellví, 1999: 697). Un servei voluntari per part dels capitans, en què els gremis podien aportar part de la bossa de la caritat per a qui entrés de guàrdia o per pagar l'oficialitat menor.¹¹⁵ Malgrat el que asseguren Hernández Cardona; Riart i Rubio (2010: 36), no hi ha una informació imprecisa sobre qui paga què: només cal mirar els comptes del Consell de Cent, dels gremis que s'han conservat, entendre el funcionament tradicional de la milícia i que l'intent de Carles, sense aportar cap diner, pretenia posar sota control militar un cos mixt, motiu pel qual va trobar una enorme oposició.

El 2 de setembre es va fer una falsa alarma perquè tots els majors de 14 anys (Alcoberro; Campabadal, 2014: 142), estiguessin sempre actius. Tanmateix, la gran força de la Coronela era de caràcter defensiú. Com deia Sanpere i Miquel: «La Coronela, tropa inmejorable para la vigilancia de la ciudad y para la resistencia pasiva, esto es, dentro de baluartes y murallas, pero de ningún valor

110. AHCB, 2B.1/95, p. 178v.

111. Per davant d'Anton Olmera, Jaume Badal i Josep Vega.

112. Per davant de Francesc Alemany, Miquel de Caldero i Vidal i Francesc de Castellví.

113. AHCB, 2B.1/95, p. 362r.

114. AHCB, 2B.1/95, p. 364v.

115. AHCB, 2B.1/95, p. 226r.

militar al campo raso, como se demostró desde el primer momento» (Sanpere i Miquel, 1905: 163). Altres autors han considerat la Coronela com una unitat moderna de capacitat tècnica i tàctica equiparable a les unitats regulars —no sols perquè tenia un equipament similar (Hernàndez Cardona; Riart i Rubio, 2010: 158)—. Riart i Serra arriben a dir, probablement amb punt exagerat, que «els canvis organitzatius havien fet una coronela més militaritzada, més professional i capaç d'enfrontar-se en combat com una unitat militar reglada, però sense perdre el component milicià» (Serra; Riart, 2019: 187).

En paral·lel a la Coronela, el Consell de Cent va aprovar aixecar un cos estipendiat per a la defensa de la ciutat, fort de Montjuïc i «resguart del pendó de Santa Eulària en cas hage d'èxir fora la present Ciutat».¹¹⁶ Projectaven 3.000 soldats per a aquest cos, però era una xifra il·lusòria. No tenien recursos per pagar, ni gairebé soldats per cobrir les dites places: la majoria sortrien també dels gremis i no arribarien a omplir ni un dels tres batallons de 1.000 soldats. El cost mensual (només en salaris, cal matisar) era de 5.258 lliures i 18 sous.¹¹⁷ Per intentar solucionar això, van recórrer a particulars perquè ajudessin a pagar la tropa, «per ésser lo interès comú en tan precisa importància pagant quiscun per lo temps de tres mesos la entrada y socorro de aquell o aquells soldats que lo amor à la Pàtria segons sa possibilitat lo impellirà à fer y mantenir».¹¹⁸ El gremi de sabaters, per exemple, aprovà pagar 50 dels 3.000 soldats;¹¹⁹ el de carnisers, 12;¹²⁰ el de paraires, 10.¹²¹ Per fer front a aquesta despesa, van recórrer a l'endeutament per la via de censals mentre els va ser possible. Quan ningú els els comprava, a la solidaritat interna. Mentrestant, els Dalmau van entregar 210.000 lliures a la ciutat, alhora que aixecaven el regiment de cavalleria de la Fe (Albertí, 2006: 160). Sobre aquest batalló del Consell de Cent, Castellví assegurava que va servir per complementar la Coronela quant a recursos. Soldats pagats i milicians sortien del mateix lloc, s'allistaven els que no tenien amb què mantenir-se i romanien a la Coronela aquells que tenien certa capacitat econòmica (Castellví, 1999: 593).

116. AHCB, 02.01/1B.II, 222, f. 219r-219v.

117. AHCB, 02.01/1B.II, 222, f. cosit entre 230v i 231r.

118. AHCB, 02.01/1B.II, 222, f. 219v.

119. AHCB, 2B.1/95, p. 368.

120. AHPB, notari Domènec Rojas, 863/87 (1686-1721), f. s/n.

121. AHPB, notari Rafael Albià, 818/95 (1703-1714), f. s/n.

Però quines eren les prerrogatives militars del Consell de Cent en aquest moment d'excepcionalitat militar i política? Segons van presentar els membres dels Tres Comuns el novembre de 1713, eren les següents:

La custòdia de la Ciutat y castell de Monjuich ab tots sos dependents, defensa de aquells, govern de las Armas per sa deffensa, jurisdicció militar de la Coronela y compulsió dels ciutadans en entrar las guardas toca a la Ciutat de dret comú, tenint facultat per est effecte de anomenar governador de armes y demés oficials subalternos conforme ho ha practicat altraz vegadas, delegant-los la vigilància, custòdia, govern y jurisdicció en las armas, reservant-se la superintendència en los negocis més principals de dits fets de armas.

Lo cuydado en los portals, murs y fortificacions de la Ciutat y castell de Monjuich com també sos reparos és de la Excel·lentíssima Ciutat com à principal deffensa de ella.

La Excel·lentíssima Ciutat de temps immemorial està en processió de exercir lo càrrech de Coronel per lo Conceller en Cap lo qual regeix la Coronela en la conformitat té disposat la Ciutat ab sas deliberacions.

La Ciutat per medi de sos accessors ordinaris o assumtos à cert genero de causes por conèixer dels delictes dels soldats dels regiments que paga trobant-se aquells dins la present Ciutat.¹²²

Com veiem, les atribucions militars anaven molt més enllà de la simple Coronela, i estaven fonamentades en tots els privilegis anteriors a la guerra dels Segadors. Per tant, parlar de «protocoronela del final del regnat de Carles II» (Hernàndez Cardona; Riart i Rubio, 2010: 32) com a precedent del que trobem a la Guerra de Successió és un error. De fet, en ple debat sobre les prerrogatives i jurisdiccions, a finals de 1713, el Consell de Cent deia que «la present Ciutat tenia y gozava de antiquíssim e immemorial temps y fins al any 1639 no sols de la prerrogativa de son govern polítich y econòmich, però y encara del militar, ab la de las portes, armes, murs y valls y demés fortificacions, essent son conceller en cap lo qui, com à Coronel y governador, regia no sols la Coronela, sinó també qui governava las armes y portes de dita Ciutat, tenint en son poder las claus y donant cada nit lo nom o senya».¹²³ Per això hom es pregunta com és possible que, malgrat que ho digui la documentació d'una manera tan explícita, sense ambigüitats, la principal

122. AHCB, 02.01/1B.II, 222, f. cosit entre 269v i 270r.

123. AHCB, 02.01/1B.II, 222, f. cosit entre 233v i 234r.

obra monogràfica sobre la Coronela durant la Guerra de Successió assegurí que «la Coronela de Barcelona va ser una institució creada, organitzada, reglamentada, armada i uniformada a partir de 1706, en el context de la nova monarquia constitucional de Carles III» (Hernández Cardona; Riart i Rubio, 2010: 157).

Encara més, només veient la solució a què s'arribà en el conflicte jurisdiccional entre el poder militar i civil dins de Barcelona, per intermediació dels Tres Comuns i amb els privilegis com a gran precedent a què es recorria, podem deduir que és erroni dir que el que succeí entre 1706 i 1714 no tenia res a veure amb el d'abans. El 28 de desembre de 1713, ja amb Rafael Casanova com a conseller en cap, s'adonen que la tradició es contradeia amb la racionalitat militar:

Dit senyor conseller corroborant esta la observansa de antiquíssims anys, com és de veure en historias de Catalunya sens aver usat may altre nom que lo de Coronel, que antigament era de molt més superior hijerarquia que en lo temps corrent [...] Ha aparegut a dita conferència aconsellar a la Excel·lentíssima Ciutat que en lo cas present disposàs delegar dit mando de tropas, de la forma li aparega, així en la present Ciutat com en lo fort de Monjuich a la perícia y gran experiència militar del senyor tinent de mariscal general Don Antoni de Villarroel, el comandant en xefe [...] reservat (com se deu) per dita excel·lentíssima Ciutat lo mando de la Coronela, com també aquella direcció econòmica y política que privativament li pertany.¹²⁴

És a dir, de la mateixa manera que reconeixien que el poder requeia en el conseller en cap i coronel, entenien que no havia professat la milícia i tenia menys capacitat que Villarroel. Per això, arriben a una solució d'una extraordinària transcendència per indicar-nos d'on emanava el poder, ja que només pot delegar el poder qui el té. La resposta del Consell de Cent a tot plegat va ser contundent: caldria observar la posició del conseller en cap: les ordres els hi faria arribar Villarroel perquè, no trobant-hi inconvenient, les fes aplicar.¹²⁵ De fet, davant la manca d'autoritat que li reconeixien la resta de coronels i altres líders de caràcter exclusivament militar (és a dir, fora de la Coronela), i com «ab lo sol nom de Coronel, segons la pràctica y observança en què se troba y nomenan vuy los puestos de la milícia, que és molt diffarent del temps antich, no podria tocar al Conseller en Cap lo govern y custòdia de la present Ciutat

124. AHCB, 02.01/1B.II, 223, f. cosit entre 34v i 35r.

125. AHCB, 02.01/1B.II, 223, f. 34v-35r.

ni lo manar als dits generals, brigadiers y Coronels»,¹²⁶ es va aprovar passar a nomenar Casanova *Coronel i Governador de la Plaça i Armes de Barcelona i Fort de Montjuïc*. A Villarroel, per la seva part, en reconèixer-li el Consell de Cent la perícia militar, se li deia que donés «los ordes que apareixeran a dit Senyor General Comendant ésser importants per la manutenció y defensa desta Capital y Fort de Monjuich los done dit General Comendant devent emperò antes de sa distribució y execució participar-los al Conseller en Cap, la distribució y execució dels quals aja tota de córrer a la sollicitut, cuydado y direcció de dit Conseller en Cap». ¹²⁷ Tanmateix, els problemes van continuar, ja que l'escalafó militar veia com a superior a qui recórrer Villarroel, no Casanova, uns fets que es veien molt clarament en alguns consells de guerra del gener de 1714.¹²⁸

Més enllà d'aquests aspectes jurisdiccionals de la defensa, aturem-nos a veure com van viure els gremis els darrers mesos de setge. Com ja indicava Castellví, entre els grans esforços fets, part foren dedicar els seus recursos a ajudar els més necessitats de cada confraria (Castellví, 1999: 593-594). Alguns arribaren a exposar al Consell de Cent les dificultats, i van demanar certa ajuda econòmica per poder continuar amb les guàrdies: els primers foren els joves sastres.¹²⁹ La solució interna que havien trobat des de la confraria era manllevar un censal i imposar noves taxes quan els aprenents passessin a ser fadrins. Aquestes mesures foren aprovades pel Consell de Cent. També els notaris públics de Barcelona van demanar ajuda, tot explicant les complicacions per mantenir les guardes amb només 19 notaris en servei (restant vells, impeditos, amb privilegi militar o en servei directe del Consell de Cent), dels quals vuit eren oficials.¹³⁰ Van trobar una solució de circumstàncies, que va ser fer entrar de guàrdia els escrivents: els 15 que s'havien de llicenciar hi anirien voluntàriament o pagarien un jornal de sis sous a algú que ho fes per ells. D'altres, com els paraires, van trobar la salvació en membres rics de la confraria, com Francesc Busquets, que va prestar el que era necessari per mantenir els socors als confreres que entressin de guàrdia.¹³¹ Com s'ha indicat, els sabaters en un principi tenien més possibilitats

126. AHCB, 02.01/1B.II, f. cosit entre 36v i 37r.

127. AHCB, 02.01/1B.II, 223, f. cosit entre 36v i 37r.

128. AHCB, 02.01/1B.II, 223, f. 49r-49v.

129. AHCB, 02.01/1B.II, 222, f. cosit entre 227v i 228r.

130. AHCB, 02.01/1B.II, 223, f. cosit entre 27v i 28r.

131. AHPB, notari Rafael Albià, 818/95 (1703-1714), f. s/n.

d'endeutament: el desembre de 1713, davant la petició del Consell de Cent dels diners que devien per pagar els 3.000 soldats, deien que «la confraria avia ja manllevat passadas de tres mil lliuras per donar socorro als confreres y que ja no tenia diners».¹³²

Avançat el setge, el març de 1714, el Consell de Cent establí les quatre prioritats a què s'haurien de destinar els recursos econòmics durant la defensa: mantenir l'armament marítim,¹³³ continuar la fortificació, socórrer la Coronela i fer prevencions per a una sortida de la bandera de Santa Eulàlia.¹³⁴ Una manca de recursos per fer la guerra que Villarroel definia de manera contundent: «Sin jente y sin dinero no cabe en juicio humano hazer la guerra ni menos pendiendo esta defensa del valor y constanzia de los zitudadanos».¹³⁵ Tanmateix, no tot valia per posar-hi solució. El desembre de 1713 arribà la notícia que la Diputació del General volia cobrar, sumats als vuit sous que ja es rebien, dues lliures per càrrega de vi i cinc lliures per càrrega d'aiguardent.¹³⁶ El Consell de Cent se situà frontalment en contra, ja que aquesta havia estat una mesura aplicada per protegir els productes nacionals davant els estrangers, però ara no se'n trobaven de cap tipus. Per això la mesura provocà «grandísim dany del benefici públich y universal desconsuelo dels habitants y soldats, singularment dels de la Coronela que ab incessant fatiga à sas costes se aplican nit y dia gustosos à la custòdia de la Plaça y fort de Monjuich».¹³⁷ Un augment d'impostos que el 22 de febrer de 1714 ja es veia de bons ulls.¹³⁸ La realitat del setge passava per damunt de tot.

També va cercar el Consell de Cent l'espai on trobar gent que alleugerís la pressió sobre els menestrals de la Coronela: fou novament la gent no enquadrada a les companyies dels gremis.¹³⁹ Tot plegat, alhora que el braç militar es mostrava predisposat a col·laborar en la direcció de les companyies que es formessin.¹⁴⁰ El problema era la diferència entre homes i armes, 2.713 contra

132. AHCB, 2B.1/95, 375v.

133. Literalment, la flota de guerra eren tres vaixells: el *Nostra Senyora de la Mercè i Santa Eulàlia*, el *Sant Francesc de Paula* i el *Madrona*. S'hi afegiria després el *Sant Josep*.

134. AHCB, 02.01/1B.II, 223, f. cosit entre 88v i 89r.

135. AHCB, 02.01/1B.II, 222, f. cosit entre 231v i 232r.

136. AHCB, 02.01/1B.II, 223, f. 14v.

137. AHCB, 02.01/1B.II, 223, f. 14v-15r.

138. AHCB, 02.01/1B.II, 223, f. 74r.

139. AHCB, 02.01/1B.II, 222, f. 237v.

140. AHCB, 02.01/1B.II, 222, f. 238v.

297.¹⁴¹ Per obligar a treure les armes amagades, van ordenar que qui arribés sense arma treballaria de sapador, no a la guàrdia.

Entrem ja en la fase final del setge, més enllà de la nova preponderància del Consell de Cent —al qual la Diputació del General, després d'enviar-li un extens memorial de les dificultats, reconeixia que «de todas sobreditas ponderaciones considera lo Consistori ha de deurer à Vostra Excel·lència la felicitat de ser-li nort y guia de aquí al devant ab sos prudents consells per a lograr arribar al port segur del major acert en lo servey de Déu Nostre Senyor, del Rey y de la Pàtria»—,¹⁴² i allò que alguns autors han volgut veure com una mena de cop d'estat (Sanpere i Miquel, 1905: 329), matisat per d'altres (Martí Fraga, 2009: 1-13). Tot plegat, per la intervenció de Ramon Rodolat i la intenció de donar més poder a la Coronela (Castellví, 2002: 29-31; Garcia Espuche, 2014: 300-302). Oficialment, però, enmig d'aquests mesos de canvis, fou el 24 de març de 1714 quan el Consell de Cent va escriure a Villarroel per informar que havien assumit la manutenció i conservació de totes les tropes.¹⁴³

Malgrat la presa d'importància del Consell de Cent i el paper central de la Coronela, aquesta unitat no tenia la capacitat d'actuar fora de les muralles. El 26 de gener de 1714 la milícia va atacar el cordó, juntament amb miquelets, però Villarroel va prescindir-ne en l'atac del 28 de gener. A més, amb l'alarma general del 13 de febrer per ocupar Montjuïc i la línia de comunicació, ja es va veure que els menestrals estaven esgotats. Sobre això, deia Sanpere i Miquel: «Si Villarroel se propuso con tanto trasiego de la Coronela demostrar que esta, por sus condiciones orgánicas, no era un elemento de resistencia, lo había conseguido» (Sanpere i Miquel, 1905: 324). Hi ha dos moments clau sobre les possibles accions que les companyies gremials podrien fer fora la ciutat. El primer, quan va aixecar-se el rerepaís. En cas d'atac sobre el cordó per part de l'exterior, consideraven que:

Per a que s'i donés major crèdit, lo conceller en cap digué a tots los tinents y alferes de la Coronela proposesen a sos gremis que los que voluntàriament volguessen axir en cas de foncció que los escriguessen. Proposat axò als gremis de la Coronela, respongueren uns que voluntàriament no volia axir, otros que sí y part de otros que, oferint crescut sou en son gremi per los dias estessen fora, part s'i obligaren. Però tot

141. AHCB, 02.01/1B.II, 222, f. cosit entre 241v i 242r.

142. AHCB, 02.01/1B.II, 223, f. cosit entre 57v i 58r.

143. AHCB, 02.01/1B.II, 223, f. 98v.

no fou sinó passatemp y obligar a la gent creguessen ab lo molt feian córrer de la gent dèian se axecaba, y de las gornicions dèian avían degollat en los llochs dalt referits, com si fossen moscas los soldats y lleons los paisans (Alcoberro; Campabadal, 2014: 176-177).

En segon lloc, cap al març de 1714 també es va plantejar què caldria fer si es treia la bandera de Santa Eulàlia en un atac contra el cordó que coincidís amb el dels sometents del rerepaís (Castellví, 2002: 34). El penó hauria d'anar acompanyat de mil infants pagats (a sis sous), «los quals infants se poden destacar de la Coronela, trahent-ne cert número de cada companyia, agut respecte al de que estas se componen ab prevensió que los matexos gremis nomenen per sort o altrament com millor los aparega los individuos hauran de exir de sa companyia per dit destacament».¹⁴⁴ Sobre com feren les confraries la tria, deia la *Succinta Memòria* que oferiren los gremis donar «a sos individuos un plus, a més de los tres rals que donaria la Ciutat a los que y anirian; y entre las comfrarias, per fer lo número de gent tocava a fer a son gremi, unas feren extracció, altres llogàvan hòmens y totes compliren ab allò que se'ls demanava, donant unas 3 rals, altres 4 y altres 11, a més de lo que donava la Ciutat, y moltas de mantenir-los en cas de nafrar-los» (Alcoberro i Campabadal, 2014:183-184).

Els que més aportarien serien sastres (60), sabaters (52) i fusters (44) (Bruguera, 1871: 537-538). Però tampoc no s'ha de pensar en una resposta unànime i igual de compromesa: els sabaters allistaren els 52 confreres, tot registrant els seus noms, i indicant la paga que donarien (vuit sous diaris, reduïts a tres mentre no fossin convocats per a l'acció),¹⁴⁵ però mentre els blanquers van haver de sortir els deu soldats que els tocava enviar,¹⁴⁶ els carnisers van veure superades les seves expectatives. El consell de la confraria volia renegociar els vint soldats que li havien estat assignats pel Consell de Cent a la meitat, però va cobrir els esmentats vint soldats amb voluntaris.¹⁴⁷ Fins i tot un d'ells, Josep Serra, es va oferir a servir sense sou. Per tenir un cos de cavalleria que acompanyés el penó, es va acordar, segons s'indica al mateix document, que cadascun dels membres de la Coronela que tingués cavall i armes i que servís en aquella ocasió, rebria

144. AHCB, 02.01/1B.II, 223, f. cosit entre 91v i 92r.

145. AHCB, 2B.1/95, p. 383v-384v.

146. AHPB, notari Antoni Cassani, 930/43 (1705-1732), f. s/n.

147. AHPB, notari Domènec Rojas, 863/87 (1686-1721), f. s/n.

12 sous de socors i ració per al cavall. A més, mentre sortís la host, la resta de les companyies de la Coronela haurien de restar com a guarnició a portals i baluards. Tanmateix, no es va produir mai la sortida malgrat que el sergent major de la Coronela, Fèlix Monjo, va exercitar el cos i arribà a fer un assaig general amb 1.500 soldats pagats i 1.000 dels gremis (Castellví, 2002: 35).

Des del Consell de Cent, conscients de tot plegat, van assumir que calia fer alguna cosa per alleugerir el sistema de guàrdies de la Coronela.¹⁴⁸ Fou al maig quan es va deliberar donar quatre sous de socors als menestrals que entressin de guàrdia¹⁴⁹ (Alcoberro; Campabadal, 2014: 194). A banda de pagar-los, el descans de la Coronela també hauria de venir de la formació de quarters per enquadrar-los tots fora de les companyies gremials. Allò que s'havia plantejat temps enrere es posava en marxa el març de 1714, i s'escrivia també al braç militar perquè els seus membres dirigissin les companyies.¹⁵⁰ Malgrat l'escàs nombre de nobles possibles per a aquests efectes,¹⁵¹ tirà endavant la formació d'esquadres, ja que es van nomenar quatre ajudants dragons, un per batalló.¹⁵² Cap a finals del setge, aixecada la particular *lleua del biberó* de juliol de 1714, quan es va convocar tots els majors de 14 anys (Bruguera, 1871: 79), i sumades les companyies de gent no enquadrada a la Coronela, es va arribar a vora els 10.000 defensors (Castellví, 2002: 101), la majoria, milicians.

No entrem aquí en les batalles de la darrerria del setge. Des dels combats pels baluards del Portal Nou i de Santa Clara dels dies 12, 13 i 14 d'agost a la defensa definitiva de l'11 de setembre. Ja han estat profusament estudiats per la historiografia (Hernández Cardona; Riart i Rubio, 2010: 134-139; Albertí, 2006: 267-286; Castellví, 2002: 160-176; Jurado Riba, 2023a: 478-485) a través de les extraordinàries narracions ofertes per Castellví i altres cròniques (Castellví, 2002: 160-267; Alcoberro; Campabadal, 2014), però no era aquesta la tasca que ens proposàvem en aquest estudi.

On sí que cal aturar-se és en el final d'aquest component cívic del servei militar (almenys com l'entenien des de l'edat mitjana). De fet, en aquest sentit deia Sanpere i Miquel a *Fin de la Nación catalana*: «No hay, pues, exageración

148. AHCB, 02.01/1B.II, 223, f. 67r-67v.

149. Sobre el manteniment material del setge, vegeu FERRÉ GISPETS (2023), p. 256-329.

150. AHCB, 02.01/1B.II, 223, f. 87v-88r.

151. AHCB, 02.01/1B.II, 223, f. cosit entre 88v i 89r.

152. AHCB, 02.01/1B.II, 223, f. 96r.

alguna al dir que la defensa de Barcelona, el dia del asalto general, estuvo á cargo de la Coronela, ó sea del pueblo de Barcelona (...). La Coronela respondió, pues, á su civismo» (Sanpere i Miquel, 1905: 533). Però al migdia de l'11 de setembre aquesta manera d'entendre la ciutadania va acabar, com deia Berwick: «Ya desarmados los habitantes de Barcelona, abolí por entero la Diputación y cualquier otra forma anterior de gobierno, establecí uno nuevo con los nombres de Administración y Junta y ordené que de allí en adelante se rigieran por las leyes de Castilla» (Molas, 2007, p. 413). Més detall donaven al *Cronicón de Barcelona* de Bruguera, on es comparteix la crida perquè totes les armes de foc fossin entregades a la Casa de la Ciutat (Bruguera, 1861: 193). Així fou com, amb els bans, «que bajo pena de muerte todos los catalanes entregasen sus armas, a excepción de los gentileshombres» (Molas, 2007: 414), es van desarmar els gremis i es posà fi a la Coronela.

5. CONCLUSIONS: LA CORONELA, PRIVILEGIS MEDIEVALS MÉS ENLLÀ DE LA MITIFICACIÓ DE 1714

La Coronela va viure, durant la Guerra de Successió, moments excepcionals quant a organització, funcionalitat i responsabilitat, però no va arribar al nivell de professionalització que se li havia volgut donar. Perquè, malgrat que tenia un equipament i un armament similars als de les unitats regulars, fins i tot equiparables, no es pot considerar part d'elles per l'organització, el component cívic, les capacitats militars i les tradicions de les quals era hereva. Com s'ha vist al llarg d'aquestes pàgines, parlem d'una unitat de menestrals que en cap cas va ser absorbida per un sistema militar *stricto sensu* tot i els intents de l'arxiduc Carles de dur-ho a terme. Les patents van quedar segrestades pel Consell de Cent de manera indefinida mentre els tres vertebradors de la política catalana del moment, en comunicació constant dins la Conferència dels Tres Comuns, deliberaven la seva resolució. D'altra banda, la jurisdicció militar aplicada als menestrals havia estat blindada durant les Corts. Per tant, el component tradicional de la Coronela romania intacte: de fet, ja s'ha vist que des d'abans de la guerra dels Segadors i, després del parèntesi passat el 1652, amb certa recuperació de competències en temps de Carles II, l'escalafó de l'alta oficialitat i el funcionament intern de les confraries en funció militar havia romàs intacte. El terme «Coronela» no apareixia a la documentació, però sí el funcionament idèntic al que veurem en temps de la Guerra de Successió i es reconeixia a cada

deliberació que el conseller en cap sempre havia rebut el títol de coronel com a cap de la milícia, en uns termes honorífics que s'havien reduït a mesura que passaven les dècades i la mateixa estructura militar canviava. De fet, una Coronela, o coronelia, no era res més que una unitat dirigida per un coronel (poc habitual a Catalunya, però més que comú als Països Baixos i a Alemanya).

A més, davant l'evolució exposada, també s'ha vist que hi va haver una evident continuïtat entre la recuperació de la Coronela en temps de Carles II i l'estructura desplegada al llarg de la Guerra de Successió. És a dir, no parlem de res de nou, sinó d'una nova nomenclatura de quelcom que existia des d'abans de la guerra dels Segadors i que només va viure un parèntesi de desaparició a partir de 1652 (un fet que ja apuntava Antonio Espino). Val la pena també assenyalar que la pervivència de la Coronela durant la guerra de Successió, no sols durant el setge de 1713-1714, evidencia una força del Consell de Cent capaç de fer valer el seu criteri i les seves prerrogatives a un rei que arriba amb clara posició de debilitat. Demuestra, a més, la capacitat de les institucions catalanes d'imposar-se al poder reial per la via legal: els capítols 7 i 103 limitaven la jurisdicció militar dels soldats dels gremis o d'aquells als quals havia donat patents d'oficial de divers, i grau són bona mostra de com la voluntat reial quedava supeditada a la legalitat del país que regia. Perquè, a la pràctica, com va quedar palès amb la marxa de l'emperadriu, el país es governava sol.

A més, l'evolució del setge també va demostrar que la Coronela era una milícia urbana de caràcter defensiu. La seva participació en accions fora muralles és residual, amb un Villarroel que confiava en les unitats pagades i no en la milícia, tot i les ofertes del Consell de Cent perquè fos emprada en els atacs contra el cordó. Cancel·lada la sortida de la bandera de Santa Eulàlia i no sumats a l'escomesa contra la primera paral·lela quan començà el setge de Berwick, sí que tingué un paper fonamental en la darrera defensa entre el 12 d'agost i l'11 de setembre. Caràcter defensiu i voluntari, integrant dit servei en les unitats estipendiades. Perquè tot i que podien sortir totes dues del mateix lloc (els menestrals podien servir dins la Coronela o en altres regiments pagats), la diferència entre milícia i unitat professional era evident. Només entenent les implicacions, tradició, normatives a què estaven subjectes cadascuna o, simplement, qui tenia el control últim de la unitat (poder militar o polític), entendrem que el servei voluntari de la Coronela formava part de la ciutadania barcelonina i, alhora que era considerat quelcom troncal pel Consell de Cent, tenia certs clarobscur per al lideratge militar.

BIBLIOGRAFIA

- AA. DD. (2006). *Constitucions, capítols i actes de Cort. 1701-1702, 1705-1706*. (Edició facsímil). Barcelona: Parlament de Catalunya, Departament de Justícia.
- ALBAREDA, Joaquim; HERRERO SÁNCHEZ, Manuel (2019). *Political Representation in the Ancien Régime*. Nova York: Routledge.
- ALBERTÍ, Santiago (2006). *L'Onze de Setembre*. Barcelona: Albertí Editor.
- ALCOBERRO, Agustí. «Govern polític i Govern militar de Barcelona en el setge de 1713-1714: entre els valors republicans i la legitimitat dinàstica». A: DANTÍ, Jaume; GIL, Francisco Xavier; MAURO, Ida [coord.] (2013). *Actes del VII Congrés d'Història Moderna de Catalunya: «Catalunya, entre la guerra i la pau, 1713-1813»: Barcelona, 17-20 desembre 2013*. Barcelona: Universitat de Barcelona, p. 210-227.
- ALCOBERRO, Agustí; CAMPABADAL, Mireia [eds.] (2014). *Cròniques del setge de Barcelona de 1713-1714*. Barcelona: Editorial Barcino.
- ANTONIELLI, Livio [ed.] (2010). *Le polizie informali*. Soveria Mannelli: Rubbettino.
- BRUGUERA, Mateo (1861). *Cronicón de Barcelona. La Historia de la invicta y memorable bandera de Santa Eulalia*. Barcelona: Librería sucesores de Font.
- (1871). *Historia del memorable sitio y bloqueo de Barcelona y heroica defensa de los fueros y privilegios de Cataluña en 1713 y 1714*. Vol.1. Barcelona: Luis Fiol y Gros.
- CASALS, Àngel. «El control de l'ordre públic a la Catalunya dels Àustria». A: CASALS, Àngel [ed.] (2022). *Del sometent als mossos d'esquadra. Història de l'ordre públic a Catalunya*. Catarroja: Afers, p. 41-62.
- «El paper de les ciutats catalanes en el control del territori als inicis de l'Edat Moderna: ordre públic i defensa». A: SABATÉ, Flocel [ed.] (2020). *Ciutats mediterrànies: l'espai i el territori. Mediterranean towns: Space and territory*. Barcelona: Union Académique Internationale, Institut d'Estudis Catalans, IEMed, p. 191-196.
- CASTELLVÍ, Francesc de (1997). *Narraciones históricas*. Vol. 1. Madrid: Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Pèrcopo.
- (1998). *Narraciones históricas*. Vol. 2. Madrid: Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Pèrcopo.
- (1999). *Narraciones históricas*. Vol. 3. Madrid: Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Pèrcopo.

- (2002). *Narraciones históricas*. Vol. 4. Madrid: Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Pèrcopo.
- DEYÀ BAUZÀ, Miquel J. (2019). «Fronteres, guerra i posicionament polític a la Catalunya dels segles XVI i XVII». *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, núm. 39, p. 48-81.
- DURAN I SANPERE, Agustí (1973). *Barcelona i la seva Història*. Vol. 2. *La societat i l'organització del treball*. Barcelona: Curial.
- ESPINO LÓPEZ, Antonio (1999). *Catalunya durante el reinado de Carlos II. Política y guerra en la frontera catalana, 1679-1697*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.
- (2001). «La milícia urbana de Barcelona en los siglos XVI y XVII». *Barcelona Quaderns d'Història*, núm. 5, p. 205-215.
- (2013). *Pàtria i llibertat. La Guerra de Successió a Catalunya, 1704-1714*. Catarroja: Afers.
- (2014). *Las guerras de Cataluña. El teatro de Marte, 1652-1714*. Madrid: Edaf.
- (2021). «La nueva frontera militar en la Cerdaña. Las defensas de Puigcerdà (1659-1683)». *Chronica Nova*, núm. 47, p. 213-242.
- FELIU DE LA PENYA, Narcís (2009) *Anales de Cataluña*. Vol. 3. Barcelona: Editorial Base.
- FERRÉ GISPETS, David (2023). *Exèrcit i negoci. El proveïment militar a Catalunya durant el regnat de Felip V (1700-1746)*. (Tesi doctoral inèdita. Universitat Autònoma de Barcelona).
- FERRER I MALLOL, Maria Teresa (1995). «El sagramental: una milícia camperola dirigida per Barcelona». *Barcelona Quaderns d'Història*, núm. 1, p. 61-70.
- FERRO, Víctor (1987). *El dret públic català. Les institucions a Catalunya fins el Decret de Nova Planta*. Vic: Eumo.
- GARCIA ESPUCHE, Albert (2014). *Una societat assetjada. Barcelona 1713-1714*. Barcelona: Empúries.
- HERNÁNDEZ CARDONA, Francesc; RIART, Xavier Francesc, i RUBIO, Xavier (2010). *La Coronela de Barcelona (1705-1714)*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- HERRERO SÁNCHEZ, Manuel (2000). *El acercamiento hispano-neerlandés (1648-1678)*. Madrid: Centro Superior de Investigaciones Científicas.
- HERRERO SÁNCHEZ, Manuel; RUIZ IBÁÑEZ, José Javier. «Defender la patria y defender la religión: las milicias urbanas en los Países Bajos españoles,

- 1580-1700». A: RUIZ IBÁÑEZ, José Javier [coord.] (2009). *Las milicias del rey de España. Sociedad, política e identidad en las monarquías ibéricas*. Madrid: Fondo de Cultura Económica, p. 268-296.
- HERRERO SÁNCHEZ, Manuel [coord.] (2017). *Repúblicas y republicanismo en la Europa moderna (siglos XVI-XVIII)*. Madrid: Fondo de Cultura Económica.
- JURADO RIBA, Víctor J. (2023a). *Gremis en armes a la Barcelona moderna: el Consell de Cent, la Coronela i el gremi de revenedors en la defensa de la ciutat*. Barcelona: Associació Antic Gremi de Revenedors, 1447.
- (2023b). «Barcelona y su milicia urbana, 1678-1684: la guerra como oportunidad para la recuperación de competencias». A: IMÍZCOZ BEUNZA, José María; OCHOA DE ERIBE, Javier Esteban, i ARTOLA RENEDO, Andoni [coords.]. *Los entramados políticos y sociales en la España moderna*. Madrid: Fundación Española de Historia Moderna, p. 511-525.
- LYNN, John A. (1999). *The Wars of Louis XIV, 1667-1714*. Nova York: Routledge.
- MAFFI, Davide (2020). *Los últimos tercios. El ejército de Carlos II*. Madrid: Desperta Ferro Ediciones.
- MARTÍ ESCAYOL, Maria Antònia; ESPINO LÓPEZ, Antonio (2013). *Catalunya abans de la Guerra de Successió. Ambrosi Borsano i la creació d'una nova frontera militar, 1659-1700*. Catarroja: Afers.
- MARTÍ FRAGA, Eduard (2008a). *La Conferència dels Tres Comuns (1697-1714). Una institució decisiva en la política catalana*. Lleida - Vilassar de Mar: Pagès Editors - Fundació Ernest Lluch.
- (2008b). *La Conferència dels Comuns i el braç militar. Dues institucions decisives en el tombant del segle XVII*. (Tesi doctoral inèdita. Universitat Pompeu Fabra).
- (2009). «¿Un «golpe de estado concejil»? El govern de la ciutat de Barcelona durant el setge de 1713-1714». A: *XI Congrés d'Història de Barcelona. La Història en Xarxa*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona, p. 1-13.
- MOLAS, Pere (2013) «El gremi dels paraires de Barcelona durant la Guerra de Successió». *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, núm. XXXI, p. 201-235.
- MOLAS, Pere [ed.] (2007). *Memorias. Duque de Berwick*. Alacant: Publicacions de la Universitat d'Alacant.
- PRAK, Maarten. «Milicia cívica y política urbana en Holanda: Leiden, siglos XVII y XVIII». A: RUIZ IBÁÑEZ, José Javier [coord.] (2009). *Las milicias del rey de España. Sociedad, política e identidad en las monarquías ibéricas*. Madrid: Fondo de Cultura Económica, p. 299-329.

- «Urban governments and their citizens in early modern Europe». A: DAVIES, Matthew; KEENE, Derek [eds.] (2012). *London and beyond. Essays in honour of Derek Keene*. Londres: University of London Press - Institute of Historical Research, p. 269-286.
- (2015). «Citizens, soldiers and civic militias in Late Medieval and Early Modern Europe». *Past & Present*, núm. 228, p. 93-123.
- (2018). *Citizens without Nations. Urban Citizenship in Europe and the World, c. 1000-1789*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SABATÉ, Flocel (2007). *El sometent a la Catalunya medieval*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- SÁNCHEZ MARCOS, Fernando (1975). «El nuevo “status” de Barcelona tras su reincorporación a la monarquía hispánica en 1652». A: AA.DD., *Homenaje al Dr. D. Juan Reglà Campistol*. València: Universitat de València, p. 597-611.
- (1982). «El autogobierno perdido en 1652: el control por Madrid de la vida política en Cataluña durante el virreinato de Don Juan de Austria (1653-1656)». *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, núm. 2, p. 101-125.
- (1983). *Cataluña y el gobierno central tras la guerra de los Segadores*, Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona.
- SANPERE I MIQUEL, Salvador (1905). *Fin de la Nación Catalana*. Barcelona: Tipografia l'Avenç.
- SCRIBNER, Robert W. (1994). «Communalism: Universal Category or Ideological Construct? A Debate in Historiography of Early Modern Germany and Switzerland». *The Historical Journal*, núm. 37, p. 199-207.
- SERRA I PUIG, Eva (1997). «Catalunya després del 1652: recompenses, censura i repressió». *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, núm. 17, p. 191-216.
- SERRA, Francesc; RIART, Francesc (2019). *1713. La preparació de la Guerra dels Catalans*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- STIFFONI, Giovanni (1991). «Un documento inédito sobre los exiliados españoles en los dominios austriacos después de la guerra de Sucesión». *Estudis: Revista d'Història Moderna*, núm. 17, p. 7-56.
- TORRAS I RIBÉ, Josep Maria (2007) *La Guerra de Successió i els setges de Barcelona*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2007.
- VAN DIJCK, Maarten F. (2017). «Democracy and Civil Society in the Early Modern Period: The Rise of Three Types of Civil Societies in the Spanish Netherlands and the Dutch Republic». *Social Science History*, núm. 41, p. 59-81.

- VOLTES BOU, Pedro [dir.] (1968). *Manual de Novells Ardits, vulgarment apellat Dietari del Antich Consell Barceloní*. Anys 1696-1697. Vol. 22. Barcelona: Ajuntament de Barcelona - Institut Municipal d'Història.
- (1972). *Manual de Novells Ardits vulgarment apellat Dietari de l'Antich Consell Barceloní*. Anys 1705-1706. Vol. 25. Barcelona: Ajuntament de Barcelona - Institut Municipal d'Història.